

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Riigi- ja haldusõiguse õppetool

Ingrid Kirsipuu

**INIMÕIGUSTE JA PÕHIVABADUSTE KAITSE EUROOPA
KONVENTSIOONI ARTIKKEL 8 JA ETTEVAATUSPRINTSIIBIL PÕHINEV
KESKKONNAKAITSE**

Magistritöö

Juhendaja
dr iur Hannes Veinla

Tartu
2013

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Artikli 8 kaitsehüved Euroopa Inimõiguste Kohtu keskkonnaasjades	6
1.1 Sissejuhatavad märkused	6
1.2 Kodu puutumatus	9
1.3 Eraelu puutumatus	12
2. Artikli 8 kaitseala ebasoodne mõjutamine	14
2.1 Artikkel 34 ja <i>ohvri</i> tingimus	14
2.2 Artikli 8 riive kolm eeldust	15
2.3 Isiliklik puutumus	17
2.3.1 Kohtu inimkesksest lähenemisest isiku puutumuse tuvastamisel keskkonnaasjades – <i>Kyrtatos vs. Kreeka</i> kaanus.....	18
2.3.2 Potentsiaalne ohver	21
2.4 Mis on see keskkonnahäiringu künnis, mille puhul saab rääkida artikli 8 kaitseala riivest?.....	27
2.4.1 Riive tuvastamine keskkonnakvaliteedi piirväärtuste ületamisel	28
2.4.2 Välisõhu alaste häiringute – müra ja ebameeldiva lõhna – iseärasused keskkonnaasjades	36
2.5 Riigi vastutuse aluseks oleva täitmisele kuuluva kohustuse rikkumine	40
3. Tõendamiskoormis ja tõendamisstandard	45
3.1 Kuidas jagab EIK tõendamiskoormise vähese informatsiooni ja teadusliku ebakindluse olukorras?.....	45
3.2 Tõendamisstandard	49
Kokkuvõte	51
Summary	59
Kasutatud allikate loetelu	62

Sissejuhatus

Käesoleval ajal teadvustatakse üha enam, et keskkonnaseisund mõjutab otseselt igapäevast heaolu ning seetõttu võib igapäevast olla keskkonnaküsimuste vastu isiklik huvi. Selleks et igapäevast oleks võimalik oma huve kaitsta, peab igapäevast olema võimalik keskkonda mõjutavate otsuste langetamisel osaleda ning vajadusel oma huvide kaitseks kohtusse pöörduda. Erahuvist tulenev algatus aitab kaasa keskkonnaseisundi parenemisele või selle halvenemise ärahoidmisele ning teenib seega ka üldist huvi hea keskkonnaseisundi vastu.¹

Samas on nenditud, et ka erahuvide kaitsest lähtudes pole keskkonnakaitse olnud tõhus. Hannes Veinla kirjutas ajakirja *Juridica* kümne aasta taguses üheksandas numbris seoses Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse Euroopa konventsiooni (edaspidi: konventsioon) õiguste kaitse kokkusobivusega ettevaatusprintsipiilil põhineva keskkonnapoliitikaga, et juba toimunud rikkumise ohvriks olemise ning kahjustuse olemasolu või vähemalt selle vahetu ohu tõendamise kriteeriumi tõttu saab konventsiooni õigusi erahuvidest lähtuvas keskkonnakaitstes kohaldada üksnes piiratud ulatuses, samas lisas, et veidi enam võimalusi pakub vaid artikkel 8, millega seoses on kohus väljendanud valmisolekut toetuda kaudselt ka ettevaatusprintsipiibile.² Olles kord ühtedes oludes ühtede sõnastajate poolt kirja pandud, oli konventsiooni tekst jäänud raiutuna paigale, elu oma mitmekesisuses ja dünaamilisuses ning vajadustes liikus aga edasi ning tulemuseks oli vastuolu konventsiooni teksti ja tegelikkuse vahel.

Lähtudes kaasajal kohtu poolehoiust teleoloogilisele tõlgendamismeetodile, hakkasin uurima, milliseid võimalusi pakub käesoleval ajal artikli 8 kaitseala avatus ja määramatus artikliga kaitstud kaitsehüvede kaitse ja kaasaegse ettevaatusprintsipiilil põhineva keskkonnakaitse seostamiseks. Ettevaatusprintsipiil nõuab teatavasti ennetavat – *ex ante* – keskkonnakaitset ja mitte üksnes selgete keskkonnaohtude, vaid ka teadusliku ebakindlusega varjatud keskkonnariskide ohjamist.³ Töö eesmärgiks ongi uurida seost artikli 8 ja keskkonnakaitse vahel. Lähtuvalt töö eesmärgist püstitatakse

¹ K. Relve. Füüsiliste isikute subjektiivne avalik õigus ja põhjendatud huvi keskkonnaasjades. – *Juridica* 2004/1, lk 20.

² H. Veinla. Inimõigused ja ettevaatusprintsipiilil põhinev keskkonnakaitse. – *Juridica* 2003/9, lk 606.

³ *Samas*, lk 597.

magistritöös järgmine küsimus: kas pelgalt kahju tekkimise risk on küllaldaseks aluseks, et tunnistada isik ohvriks ja anda talle artikli 8 riive puhuks kaitse?

Töö jaguneb kolmeks peatükiks, mis puudutavad artikli 8 alusel kaitstavaid kaitsehüvesid kohtu keskkonnaasjades, riive eeldusi ning tõendamiskoormist ja tõendamisstandardit.

Teleoloogilise tõlgendamismeetodi kasutamine on taganud artikli 8 paindliku rakendamise kõikidel asjakohastel juhtudel, samuti on kohus artikkel 8 normi kaitseala tõlgendanud kahtluse korral ka laiendavalt, mis on lubanud konventsiooniõiguse kaitsealasse lülitada ka teatud keskkonnakaitselisi aspekte.⁴ Neid aspekte on seostatud peaausjalikult artikli 8 kahe valdkonnaga – kodu ja eraelu puutumatusena, mida esimeses peatükis ka käsitlen.

Teises peatükis käsitlen üksikasjalikult riive kolme eeldust ja nende seostamist kaasaegse ettevaatusprintsipi põhineva keskkonnakaitsena.

Keskkonnaprobleemide üheks peamiseks omapäraks on teaduslik ebakindlus. Teadus ei ole sageli võimeline piisava täpsusega ütlema, kas tegevusest lähtuv risk, et võib tekkida negatiivne tagajärg, on tõenäoline ja kui suure ulatusega selline tagajärg võib olla. Teadusliku ebakindluse kompenseerimiseks kohaldatakse keskkonnaõiguse üht kesket põhimõtet – ettevaatuspõhimõtet, mille kohaselt kui tegevus võib olla ohtlik inimeste tervisele või keskkonnale tuleb ettevaatusabinõusid rakendada isegi siis, kui põhjusliku seose aspektid ei ole teaduslikult täielikult tõestatud.⁵ Arvestades eeltoodud keskkonnaprobleemide omapära küsin kolmandas peatükis: kuidas jagab kohus tõendamiskoormise vähese informatsiooni ja teadusliku ebakindluse olukorras, samuti millisest tõendamisstandardist lähtub kohus teadusliku ebakindluse tingimustes.

Tavaliselt ilmneb õiguse sisu (kohtulike) vaidluste ja praktika kaudu, sest just vaidlustes tuuakse vaidlevate poolte poolt esile elu ja õiguse tegelikud probleemid,

⁴ S. Praduroux. The European Convention on Human Rights and Environmental Nuisances. – European Review of Private Law 2008/2, lk 272.

⁵ E. Saunanen. Proportsionaalsuse põhimõtte kohaldamine ettevõtlusvabaduse piiramisel keskkonna kaitsmise eesmärgil. Magistritöö. Tartu 2010, lk 8, 19. – Arvutivõrgus: dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/10062/15179/1/Saunanen_Elina.pdf (24.04.2013)

vaieldavused ja mitmeti mõistetavused *pro* ja *contra*. Seetõttu on õiguse sisu parimaks peegliks tema kohaldamispraktika, eriti kohtupraktika.⁶ Töö baseerub eelkõige Euroopa Inimõiguste Kohtu lahenditel, millest nähtub kohtu tõlgendus kehtivale regulatsioonile, samuti on allikatena kasutatud Eesti ja välisautorite artikleid ja monograafiaid.

⁶ R. Maruste. Konstitutsionalism ja põhiõiguste ja –vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004, lk 140.

1. Artikli 8 kaitsehüved Euroopa Inimõiguste Kohtu keskkonnaasjades

1.1 Sissejuhatavad märkused

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse Euroopa konventsioon (edaspidi: konventsioon) ei sisalda sõnaselgelt väljendatud õigust puhtale keskkonnale. Konventsiooni õiguste kaitse tugineb peamiselt järgmiste hüvede tunnustamisele: isiksuse terviklikkus, mis hõlmab nii isiku füüsilist kui ka vaimset olemust, aga ka isiku varalist sfääri, samuti õigus tingimustele, mis tagavad elu, tervise ja heaolu ning õigus võrdsele kohtlemisele.⁷ On leitud, et olulisim vastuväide keskkonna ja inimõiguste seostamisele tuleneb tõdemusest, et kaasaegse keskkonnapoliitika peab peale eelnimetatud hüvede kaitsmise vajadusest lähtumisele ka tähtsaks, et keskkonda kaitstakse kui väärtust iseenesest, olenemata selle otsesest seosest isiku heaolu ja huvidega.⁸

Esmakordselt tõstatati keskkonnakaitse küsimus Euroopa Inimõiguste Komisjonis (edaspidi: komisjon) 1976. aastal, kui vähetöotavas kaasuses lausus komisjon resoluutselt, et konventsiooni õiguste kataloog ei sisalda õigust puhtale keskkonnale.⁹ Konkreetse kaasuses väitsid isikud, et nende elukoha lähedal asuva soo kasutamine militaarse harjutusväljana rikub nende õiguste elule ning õigust isikuvabadusele ja turvalisusele. Kuna kaebuse rahuldamise eelduseks on muuhulgas konventsiooniõiguse rikkumine, siis tunnistas komisjon antud juhul kaebuse mittevastuvõetavaks.¹⁰

Kaabeõiguse aspektist võib takistuseks kujuneda asjaolu, et konventsiooni väljatöötamisel ei arvestatud hea keskkonnaseisundi tagamise vajalikkusega, mistõttu ei sisalda konventsioon ka keskkonnaalast õigust.¹¹ Alates konventsiooni vastuvõtmisest 1950. aastal on konventsioonis käsitlemata õiguste ja vabaduste tagamiseks vastu võetud mitmeid protokolle, ometi ei sisalda ükski õigust puhtale keskkonnale. Samas leiab töö autor, et sellise õiguse täpne määratlemine konventsioonis pole kohtu

⁷ B. V. Dyke. Proposal to introduce the right to a healthy environment into the European Convention regime. – Virginia Environmental Law Journal 1994/13, No 3, lk 326.

⁸ H. Veinla. Inimõigused ja ettevaatusprintsipiil põhinev keskkonnakaitse. – Juridica 2003/9, lk 599. Vt samuti: K. Reid. A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights. 4 tr. London: Thomson/Sweet & Maxwell 2012, lk 409.

⁹ P. Sands. Principles of International Environmental Law. 2 tr. Cambridge: Cambridge University Press 2003, lk 299.

¹⁰ EIKom 13.05.1976, 7407/76, X. vs. Saksamaa Liitvabariik.

¹¹ L. G. Loucaides. European Convention on Human Rights: Collected Essays. Leiden; Boston: Nijhoff 2007, lk 167. Vt ka 2.3.1 ptk.

keskkonnaasjades õigusemõistmisele juurdepääsu seisukohast olnud otsustava tähtsusega, kuna üldjuhul ei ole kohus normide sisu ja mõtte väljaselgitamisel lähtunud vaid normide teksti autorite tahtest. Nimelt on kohus tunnustanud inimõiguste ja keskkonnaseisundi vahelist seost ning kinnitanud, et teatud kvaliteediga keskkonna olemasolu on inimeksistentsiks hädatarvilik.¹² See on omakorda viinud selleni, et hea keskkonnaseisundi säilitamisega, keskkonnariskide ennetamisega ja elukeskkonna hea kvaliteedi tagamisega seotud küsimusi on hakatud käsitlema konventsiooni olemasoleva inimõiguste kataloogi valguses. Seetõttu on õigustesse sekkumise kindlakstegemisel olnud oluline pigem keskkonna kaudu toimiva negatiivse mõju inimese tervisele, heaolule või varale tuvastamine: konventsioon ei tegele erahuvidena hõlmamata keskkonnakaitsega. Olemasolevate konventsiooniõiguste¹³ kaitse kaudu keskkonnakaitseni jõudmise skeem töötab niisiis selliselt, et tuuakse välja mõne keskkonnaohtliku tegevuse (nt tuumakatsetused, jäätmete ladustamine) kahjulik mõju inimesele vastava konventsiooniõiguse valguses ning keskkond kui eraldiseisev kaitsehüve ei moodusta sellisel juhul konkreetse konventsiooniõiguse terviklikku tuuma, vaid kujutab üksnes mõnda tahku sellest.

Kuna keskkonnahäiringud¹⁴ avaldavad mõju eelkõige isiku füüsilisele puutumatusse ja isikut ümbritsevale keskkonnale, siis võib keskkonnakaitse ja inimõiguste vahelisi seoseid leida esmajoonel õigusest elule (art 2), õigusest segamatult kasutada oma omandit (1. protokolli art 1) ning õigusest era- ja perekonnaelu puutumatusse (art 8).¹⁵ Keskkonnahäiringu künnis, mis käivitab artikli 2 kaitse vajaduse on kõrge: kohus on leidnud, et tegemist peab olema piisava tõenäosusega, et häiring toob kaasa isiku surma.¹⁶ Samas kui 1. protokolli 1. artikli rikkumisega on tegemist vaid siis, kui tõsine saastus vähendab oluliselt maadüki väärtust või muudab selle hoopis müügilõlmatuks,¹⁷ samuti ei taga antud õigus omandi vaba kasutamist meeldivas

¹² M. DeMerieux. Deriving Environmental Rights from the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. – Oxford Journal of Legal Studies 2001/21, No 3, lk 522.

¹³ Konventsiooniõigus kui vastavas rahvusvahelise konventsioonis – inimõiguste ja põhivabaduste kaitse Euroopa konventsioonis sisalduv õigus. Vrd inimõiguste ja konventsiooniõiguste mõiste kasutust. Vt: M. Ernits. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2011, lk 132; T. Kerikmäe. Euroopa Inimõiguste Konventsiooni tõlgendamisest. – Juridica 1994/4, lk 95.

¹⁴ Keskkonnahäiring kui inimtegevusega kaasnev ebasoodne mõju keskkonnale (sh mis ei ületa arvulist normi või on arvulise normiga reguleerimata).

¹⁵ Veinla 2003, lk 600.

¹⁶ EIKo 09.06.1998, 23413/94, *L.C.B. vs. Ühendkuningriik*, p 39. Selles kaasuses ei leidnud kohus artikli 2 riive, kuna kaebaja ei suutnud veenvalt tõendada põhjusliku seose olemasolu tuumakatsetustest lähtunud radioaktiivse kiirguse tõttu kaebaja isal tervise kahjustumise ning kaebajal leukeemia vahel.

¹⁷ EIKom 17.05.1990, 13728/88, *S vs. Prantsusmaa*.

keskkonnas.¹⁸ Nimetatud konventsiooniõiguste säärane tõlgendamine ei pruugi arvestada keskkonnaprobleemide omapäraga, eelkõige keskkonnaküsimuste iseloomuliku teadusliku ebakindlusega ning vajadusega ennetava kaitse järele. Seetõttu on nimetatud konventsiooniõigustest keskkonnaasjades enim viidatud kaebeõiguse alusena õigusele perekonna- ja eraelu puutumatusel, mis ei sisalda sedavõrd kitsaid õiguse kohaldamise kriteeriume keskkonnaasjades.

Artikkel 8 tagab sõnaselgelt nelja valdkonna – eraelu, perekonnaelu, kodu puutumatusel ja kirjavahetuse saladuse – austamise. Need neli tagatist on tihedalt seotud ja osaliselt kattuvad ning nende vahekord ei ole alati selge, samas ei olegi kohus pidanud vajalikuks nelja valdkonna selget eristamist. Mõnikord pole kohus pidanud oluliseks klassifitseerida vaidlust konkreetse valdkonna alla. Kohtu lähenemist iseloomustav joon on pragmatism ja järjekindel kasuistika esiletõstmine.¹⁹ Põhimõtteliselt sisustab kohus artiklit 8 üksikjuhtumite kaupa. Samuti on kohus alati pidanud konventsiooni elavaks instrumendiks ning sellega kooskõlas tõlgendanud artiklit 8 evolutiivselt. Kohus määrab nelja garantii (eraelu, perekonnaelu, kodu ja kirjavahetuse puutumatus) sisu alati tänaste tingimuste valguses²⁰ ning arvestab olulisi sotsiaalseid ja tehnoloogilisi muutusi. Tõdemusega, et konventsiooni tuleb vaadelda elava instrumendina, väljendab kohus ilmekalt poolehoidu teleoloogilisele tõlgendamismeetodile.²¹

Säte tõlgendamisel taolise meetodi kasutamine on taganud abstraktse regulatsiooni²² paindliku rakendamise kõikidel asjakohastel juhtudel, samuti on kohus artikkel 8 normi kaitseala tõlgendanud kahtluse korral ka laiendavalt, mis on lubanud konventsiooniõiguse kaitsealasse lülitada ka teatud keskkonnakaitsealaseid aspekte.²³ Neid aspekte on seostatud peamiselt artikli 8 kahe valdkonnaga – kodu ja eraelu puutumatusel, mida järgnevas alapeatükis ka käsitletakse.

¹⁸ EIKom 19.01.1989, 9310/81, *Powell ja Rayner vs. Ühendkuningriik*, p 14: “see säte on peamiselt mõeldud omandi omavolilise konfiskeerimise vastu ja põhimõtteliselt ei garanteeri omandi vaba kasutamist meeldivas keskkonnas”.

¹⁹ L. Wildhaber jt. Euroopa inimõiguste konventsioon ja eraelu kaitse. Uuemad arengusuunad. – *Juridica* 2007/1, lk 3-4.

²⁰ EIKo 25.04.1978, 5856/72, *Tyrer vs. Ühendkuningriik*, p 31.

²¹ S. Greer. *The European Convention on Human Rights. Achievements, Problems and Prospects*. Cambridge: Cambridge University Press 2006, lk 214.

²² Ometi on sätte ebakonkreetselt sõnastust peetud ka kohtunike rohkete eriarvamuste allikaks. Vt: R. C. A. White, I. Boussiakou. *Separate opinions in the European Court of Human Rights*. – *Human Rights Law Review* 2009/9, lk 54.

²³ S. Praduroux. *The European Convention on Human Rights and Environmental Nuisances*. – *European Review of Private Law* 2008/2, lk 272.

1.2 Kodu puutumatus

Kodu mõiste on autonoomse tähendusega, mis tähendab seda, et mõiste ei sõltu riigisisestest kodu mõistet reguleerivatest õigusnormidest.²⁴ Kohus tõlgendab kodu mõistet avaralt välistades nõnda isikute ebavõrdse kohtlemise.²⁵ Üldjuhul tähistatakse selle terminiga kohta, kus isik ajutiselt või alaliselt elab ning kus areneb isiku era- ja perekonnaelu. Oluline on isiku ja ruumi vaheline püsiv side. Piisava jätkuva side küsimus kerkis *Gillow vs. Ühendkuningriik*²⁶ kaasuses, kus kaebajad viibisid tööga seoses 19 aastat kodust eemal välismaal. Kohus leidis, et antud juhul nähtus piisav jätkuv side omandiga, s.o kaebajad ei olnud rajanud kodu mujale Ühendkuningriiki ning olid jätnud mööbli majja sisse. Kohtu hinnangul nähtus taolisest käitumisest kaebajate kavatsus naasta koju tagasi.

Kodu mõistet on laiendatud ka suvilale ja haagissuvilale. Kohus märkis *Demades*²⁷ kaasuses, et alati pole võimalik tõmmata selget piiri kodu ja muu elamu vahele: isik võib elada erineval ajal erinevas kohas, mistõttu võib isikul kujuneda püsiv emotsionaalne side mitme elukohaga, s.t et isik peab elukohta oma koduks. Samuti ei ole isiku omandiõigus eelduseks elukoha käsitlemiseks koduna artikli 8 mõistes.²⁸ Siiski pole kohus pidanud igasugust eluaset koduks, näiteks pole kohus pidanud avajalikuks kohaldada artiklit 8 kaasuses, kus isik elas ajutiselt vagunelamus.²⁹

Jällegi *Gillow vs. Ühendkuningriik*³⁰ kaasuses leidis kohus, et koduks artikli 8 mõistes võib pidada eluruumi, mida isik alles kavatseb hakata kasutama elamiseks, kui on olemas kavatsus seal lähitulevikus elama hakata. Kuigi selles kaasuses oli kodu rajatud õiguspäraselt, ei soostunud kohus kohtuasjas *Buckley vs. Ühendkuningriik* väitega, et artikli 8 kaitsealas on vaid kodu, mis on õiguspäraselt loodud.³¹ Kohus leidis, et eluruumi mõistet ei saa siduda õiguspäraselt püstitatud ja isiku poolt õiguslikul alusel kasutatava ehitise või selle osaga, vaid lähtuda tuleb tegelikust olukorrast, kus

²⁴ EIKom 01.07.1998, 38387/97, *Khatun jt vs. Ühendkuningriik*, p 1.

²⁵ EIKo 31.07.2003, 16219/90, *Demades vs. Türgi*, p 32.

²⁶ EIKo 24.11.1986, 9063/80, *Gillow vs. Ühendkuningriik*, p 46.

²⁷ EIKo 31.07.2003, 16219/90, *Demades vs. Türgi*, pp 31-34; vt samuti EIKo 26.02.2008, 37664/04, *Fägerskiöld vs. Rootsi*.

²⁸ EIKo 18.11.2004, 58255/00, *Prokopovich vs. Venemaa*, p 37.

²⁹ EIKom 11.10.1988, 12474/86, *Kanthak vs. Saksamaa Liitvabariik*.

³⁰ EIKo 24.11.1986, 9063/80, *Gillow vs. Ühendkuningriik*.

³¹ EIKo 25.09.1996, 20348/92, *Buckley vs. Ühendkuningriik*, p 54.

eluruumiks võib olla vara, mida isik aeg-ajalt kasutab eluruumina ja millel pole muud funktsiooni. Kohus on laiendanud kodu mõiste ka ametiruumidele, mis on enam kooskõlas konventsiooni prantsuskeelse tekstiga, kus sisalduv sõna *domicile* on sisult avaram kui ingliskeelne sõna *home*. Kutsetöö või äriiga võib väga hästi tegelda ka isiku eravalduses.³² *Alates Société Colas Est jt vs. Prantsusmaa* otsusest³³ hõlmab kodu mõiste kohtu käsitluses ka äriühingu ruume.

Kodu puutumatus kaitseb isikut esmajoonel sissetungimise ja läbiotsimise³⁴ eest. Samas on kohus tunnistanud, et kodu puutumatus riived ei ammendu vaid nimetatud tegevustega, kodu puutumatus võivad riivata ka väljastpoolt tulevad elukvaliteeti häirivad tegurid.³⁵ Samas on kohus rõhutanud, et kuigi artikkel 8 keelab kodu olemasolul sinna tungimise, ei sätesta artikkel 8 õigust saada ja omada kodu mingis kindlas piirkonnas või teatud kvaliteediga keskkonnas.³⁶ Kohus on riiveks tunnistanud õhusõidukite poolt müra tekitamise,³⁷ mürast, haisust ja suitsust tingitud saaste.³⁸ Kodu puutumatus võib riivata unerahu häiriv müra diskoteegist, baarist ja väliüritustest.³⁹ Kohus on märkinud, et tõsine keskkonnasaaste võib mõjutada inimese heaolu ja sundida kodu maha jätma või takistada selle kasutamist.⁴⁰ Heaolu aspekt on kohtu hinnangul siiski keeruline üheselt või mingites kindlates raamides määratleda. Tegemist on olnud pigem hinnangulise kategooriaga, mis on paljuski iga indiviidi poolt subjektiivselt määratletav, arvestades tema isiklikke huve.

Kõige varasemad keskkonnaasjad, kus tuvastati kodu puutumatus õiguse riive, käsitlesid õhusõidukite poolt müra tekitamise. Kuna artikli 8 esemeline kaitseala hõlmab eelkõige isiku privaatsust ja füüsilist heaolu,⁴¹ siis leidiski kohus nendes kaasustes, et intensiivne lennuliiklus, mis põhjustab isikutel unehäireid, sekkub ka isiku

³² EIKo 16.12.1992, 13710/88, *Niemietz vs. Saksamaa*.

³³ EIKo 16.04.2002, 37971/97, *Société Colas Est jt vs. Prantsusmaa*.

³⁴ EIKo 16.10.2007, 74336/01, *Wieser ja Bicos Beteiligungen GmbH vs. Austria*; EIKo 28.04.2005, 41604/98, *Buck vs. Saksamaa*; EIKo 15.02.2011, 56716/09, *Harju vs. Soome*, jt.

³⁵ EIKo 21.07.2011, 38182/03, *Grimkovskaya vs. Ukraina*.

³⁶ EIKo 09.11.2004, 31888/03, *Ward vs. Ühendkuningriik*. Vt ka *infra*, lk 18, 19.

³⁷ EIKo 19.01.1989, 9310/81, *Powell ja Rayner vs. Ühendkuningriik*.

³⁸ EIKo 09.12.1994, 16798/90, *López Ostra vs. Hispaania*; EIKo 19.02.1998, 14967/89, *Guerra jt vs. Itaalia*.

³⁹ EIKo 16.11.2004, 4143/02, *Moreno Gomez vs. Hispaania*.

⁴⁰ EIKo 02.11.2006, 59909/00, *Giacomelli vs. Itaalia*, p 76.

⁴¹ L. Doswald-Beck. The Meaning of the Right to Respect for Private Life under the European Convention on Human Rights – Human Rights Law Review 1983/4, lk 283, 289.

artikliga 8 tagatud õigustesse. *Arrondelle vs. Ühendkuningriik*⁴² kaasuses asus kaebaja maja lennujaama maandumisraja ning maantee vahel. Kaebaja väitis, et õhusõidukite ning liikluse tekitatav intensiivne, kestev mürahäiring mõjutas ebasoodsalt ning oluliselt kaebaja tervist. Komisjon leidis, et kaebus ei ole ilmselgelt põhjendamatult ning kuulutas avalduse vastuvõetavaks, ent pooled jõudsid kohtuvälise lahenduseni ning asja sisulise läbivaatamiseni ei jõutud. Niisamuti leidis kohus *Powell ja Rayner vs. Ühendkuningriik* kaasuses, et oluline mürahäiring võib ebasoodsalt mõjutada isiku füüsilist heaolu ning selliselt riivata artikliga 8 kaitstud kodu puutumatus, samuti võib taoline häiring takistada kaebajal nautimast oma kodu mugavusi.⁴³

Eespool nimetatud kaasustes viidati kodu puutumatus kaitsele seoses keskkonnanäringu kahjuliku mõjuga isiku tervisele ja elukvaliteedile, mitte omandi kahjustumisele tõsise saastuse tõttu. Tulenevalt juba mainitud tõdemusest, mille kohaselt artikli 8 esemeline kaitseala hõlmab eelkõige isiku privaatsust ja füüsilist heaolu, on kohus eraelu ja kodu puutumatus riive kindlakstegemist seostanud eelkõige tervistkahjustavate mõjude tuvastamisega kaebajal. Kohus on tunnistanud, et tervisekaitse ning eraelu ja sh kodu puutumatus tagamine on kattuvad eesmärgid ning et tervis on inimese väärtuslikemaid varasid.⁴⁴ Samas on kohus märkinud ka seda, et keskkonda mõjutavate tegevuste tagajärjed on harva personaalselt suunatud, enamasti iseloomustab neid hajusus, mistõttu on igal konkreetsel juhul keskkonnanäringu negatiivse mõju isiku tervisele kindlaks tegemine võrdlemisi keeruline ülesanne. Tervise aspekt pole kohtu arvates konkreetse konventsiooniõiguse selge ja üheselt mõistetav osa, kuna keskkonnanäringu mõju on mõneti keeruline eristada ka muudest asjaomastest teguritest nagu näiteks isiku vanus, elukutse ja elustiil. Tervist ja subjektiivset heaolu hõlmav elukvaliteet on seega määratlemata õiguspõhiste, mida saab sisustada konkreetsel juhtumil arvestades puudutatud isikute huve ja tõekspidamisi.⁴⁵

Kohus on keskkonnaasjades leidnud, et õigus kodu puutumatus hõlmab mitte ainult kodu kui inimese peamist eluruumi, vaid laiemalt füüsilist ruumi, mida igauks võib üldlevinud arusaamade järgi pidada tema isiklikuks alaks, kuhu avalik võim ega kolmandad isikud tema loata üldjuhul tungida ei tohi. Kuigi kohus on laiendanud kodu

⁴² EIKom 15.07.1980, 7889/77, *Arrondelle vs. Ühendkuningriik*.

⁴³ EIKo 19.01.1989, 9310/81, *Powell ja Rayner vs. Ühendkuningriik*, p 40.

⁴⁴ EIKo 08.07.2003, 36022/97, *Hatton vs. Ühendkuningriik*.

⁴⁵ EIKo 10.02.2011, 30499/03, *Dubetska vs. Ukraina*, p 106.

mõiste ka ametiruumidele, pole kohus võtnud keskkonnaasjades seisukohta küsimuses, kas isiku õigust era- ja perekonnaelu puutumatusse on rikutud kui isiku büroo asub näiteks kompaktse asustusega tööstuspiirkonnas, kus teatud saasteallikas tekitab häiringuid lisaks elanikele ka piirkonnas töötavatele isikutele. Töö autor kaldub arvama, et arvestades piirkonna eripära tuleks taolisel juhul kõne alla pigem kaebaja talumiskohustus.⁴⁶

1.3 Eraelu puutumatus

Euroopa Inimõiguste Kohus on rõhutanud, et eraelu mõiste ammendava definitsiooni andmine ei ole võimalik ega ka vajalik, sest tegemist on pidevas muutumises oleva hüvega.⁴⁷ Kohus sisustab eraelu mõistet üksikjuhtumite kaupa. Niimoodi toimides on kohus järk-järgult uurinud suurt hulka selle artikliga 8 tagatud eraelu puutumatusse õiguse spetsiifilisi aspekte. Kohtu praktika on eraelu kaitsealasse arvanud füüsilise ja vaimse puutumatusse, soolise identifitseerimise, nime ja soolise sättumuse, seaksuaalelu, õiguse identiteedile ja isiksuse arengule ning õiguse luua ja arendada suhteid teiste inimeste ja välismaailmaga, eutanaasia⁴⁸, katseklaasiviljastamise⁴⁹. Eraelu hõlmab kohtu käsituses ka professionaalse ja ärilise iseloomuga tegevused,⁵⁰ samuti võimude poolt isiku kohta avaliku informatsiooni kogumise ja talletamise teabetoimikutes.⁵¹ Nende valdkondade põhjal võib ka üldistada, et konventsiooni artikkel 8 tagab personaalautonoomia, identiteedi, isikupuutumatusse, privaatsuse, isiku arengu, isiku identifitseerimise ja isiksuse muude kvaliteetide kaitse.⁵²

Seoses eraelu kaitsega on kohus märkinud, et eraelu puutumatusse kaitsealasse kuulub ka nn isiklik ruum või isiku elukeskkond, mille korraldus määrab oluliselt inimese heaolu ja tema tervisliku seisundi. Kohus on tunnistanud, et avalik võim ega kolmandad isikud ei tohi üldjuhul isiku loata tema isiklikku ruumi tungida ning isiklikku ruumi tungimine selle saastamise kaudu võib kaasa tuua konventsiooniõiguse

⁴⁶ Vt EIKo 09.06.2005, 55723/00, *Fadeyeva vs. Venemaa*, p 69, kus kohus nendib, et artikli 8 kohaldamise osas ei saa olla vaidlust, kui konkreetne keskkonnaaht või juba teokssaanud oluline keskkonnahäiring on loomukohane elukeskkonnale kaasaegses linnas.

⁴⁷ EIKo16.12.1992, 13710/88, *Niemietz vs. Saksamaa*.

⁴⁸ EIKo 29.04.2002, 2346/02, *Pretty vs. Ühendkuningriik*, p 60.

⁴⁹ EIKo 07.03.2006, 6339/05, *Evans vs. Ühendkuningriik*.

⁵⁰ EIKo16.12.1992, 13710/88, *Niemietz vs. Saksamaa*.

⁵¹ EIKo 04.05.2000, 28341/95, *Rotaru vs. Rumeenia*.

⁵² K. Jaanimägi. PõhiS § 26/8. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. vlj. Tallinn: Juura 2012.

eventuaalse rikkumise.⁵³ Samuti eeldab eraelu puutumatus tagamine mõnikord riigilt keskkonnast tulenevate füüsiliste (müra, kiirus), keemiliste (keskkonnareostus) ning psühhosotsiaalsete ohutegurite (stress) kahjuliku toime vähendamist või kõrvaldamist.⁵⁴

Eraelu ulatus ei näi siiski päris selge osas, mis hõlmab elukvaliteeti väljaspool isiku eluruume. Piiri isiku kodu ja keskkonna, millega isikul puudub tihedam seos kui ülejäänud avalikkusel, ei pruugi olla võimalik selgelt tõmmata. Samas on eraelu kaitse puhul peetud tähtsaks isiku õigust luua ja arendada suhteid teiste inimeste ja kodu puutumatus õiguse direktsest kaitsest väljajääva isikut ümbritseva keskkonnaga, kuna sellised suhted aitavad kaasa isiksuse arengule ning tagavad isiku õiguse identiteedile.⁵⁵ Komisjon on leidnud, et ka elustiil, mille puhul elukoha valikul lähtutakse teatud kindlatest põhimõtetest, võib kuuluda eraelu ja kodu puutumatus kaitsealasse. Nimelt on komisjon leidnud artikli 8 riive asjas, kus Norra laplased olid sunnitud muutma oma elustiili ja lahkuma põdrakarjaga oma elukohast seoses sinna rajatava hüdroelektrijaamaga.⁵⁶

⁵³ D. J. Harris jt. *Law of the European Convention on Human Rights*. 2. tr. Oxford: Oxford University Press 2009, lk 367.

⁵⁴ S.t positiivsete meetmete rakendamist inimeste tervise ja ühtlasi eraelu kaitseks. Vt lähemalt 2.5 ptk.

⁵⁵ R. Desgagné. *Integrating Environmental Values into the European Convention on Human Rights*. – *The American Journal of International Law* 1995/89, No 2, lk 274.

⁵⁶ EIKom 03.10.1983, 9278/81, *G vs. Norra*.

2. Artikli 8 kaitseala ebasoodne mõjutamine

2.1 Artikkel 34 ja ohvri tingimus

Artikli 34 kohaselt saavad kohtule esitada kaebusi üksnes isikud, kes leiavad, et nad on konventsiooni ja selle juurde kuuluvates protokollides sätestatud õiguste rikkumise ohvrid. Kohtukontroll on põhiolemuselt seega õigustekeskne, kuivõrd artikkel 34 seab kaebuse rahuldamise eelduseks isikliku puutumuse ning konventsiooniõiguste rikkumise.

Tulenevalt kohtupraktikast tähendab ohvri tingimus e isikliku puutumuse kriteerium, et vaidlustatud tegu või tegevusetus puudutab kaebajat otseselt ja isiklikult,⁵⁷ tegemist on n-ö otsese ohvriga ja oma lahendites on kohtul kombeks lisada, et konventsiooniõiguse rikkumise eelduseks ei ole füüsilise, moraalse või varalise kahju tekkimine kaebajal ning kahju küsimus on asjakohane vaid kahjustatud poolele õiglase hüvituse määramisel vastavalt artiklile 41.⁵⁸

Kuigi artikli 34 kohaselt võtab kohus vastu avaldusi isikult, kes väidab, et ta on konventsiooniõiguse rikkumise ohver, ei kaitse konventsioon üksnes paljasõnalist väidet puutumuse kohta. Kõigepealt peab kaebaja selgitama, milles seisneb tema õiguste väidetav rikkumine. Seejärel otsustab kohus, kas konkreetse konventsiooniõiguse võimalikul rikkumisel võiks kaebaja olla puudutatud isikuks lähtudes kaebaja ja vastustaja riigi ära toodud asjaoludest ja tõenditest. Juhul kui riigi tegevus või tegevusetus ei saaks rikkuda kaebaja õigusi, s.o kui kohus ei tuvasta ilmse rikkumise võimalust, tunnistab kohus kaebuse konventsiooni artikli 35 lg 3 ja 4 alusel vastuvõetamatuks ja jätab kaebuse läbi vaatamata.⁵⁹

Kuna kaebeõiguse teostamiseks peab isikule olema õigusnormiga antud eriline kaitse ning kaebaja peab olema väidetava rikkumise ohver, siis avaliku huvi olemasolust kaebeõiguse teostamiseks ei piisa ning kaebus *in abstracto* või *actio popularis* ei ole

⁵⁷ Kohus ei saa läbi vaadata kaebusi, mis puudutavad üksnes kolmandaid isikuid või teatud elanikkonna osa tervikuna. Vt: U. Lõhmus (koost). Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Tartu: Sihtasutus Iuridicum 2003, lk 249.

⁵⁸ EIKo 27.06.2000, 22277/93, *Ilhan vs. Türki*.

⁵⁹ P. v. Dijk jt (toim). *Theory and practice of the European Convention on Human Rights*. 4. tr. Antwerpen; Oxford: Intersentia 2006, lk 56-57.

lubatud.⁶⁰ Kui kaebus on esitatud isikute grupi poolt, s.t rohkem kui ühe isiku poolt, siis peab iga grupi liige näitama, et tema isiklikult on väidetava rikkumise ohver. Niisamuti on valitsusvälised organisatsioonid kohustatud näitama, et rikkumine pandi toime nende suhtes isiklikult, s.t pole lubatud kaebuse esitamine rikkumise kohta, mille ohvriteks on organisatsiooni liikmed. Artikkel viitab siin selgesõnaliselt nõudele, mille kohaselt peab kaebeõiguse teostamiseks isikule olema konventsiooni normiga antud eriline kaitse. Seetõttu leidis kohus *Asselbourg* kaasuses, et valitsusvälist organisatsiooni ei saa pidada kodu puutumatus õiguse rikkumise korral ohvriks vaid sellepärast, et organisatsiooni registrijärgse asukoha kõrval tegutseb terasetehas, mis on ühtlasi ka peamiseks keskkonnasaastajaks piirkonnas, kui tegemist on keskkonnahäiringuga, mida suudavad tajuda vaid inividid ja mille tõttu kannatab indiviidi füüsiline heaolu. Kuna organisatsioon lähtus kaebuse esitamisel organisatsiooni liikmetele ja töötajatele keskkonnahäiringuga avaldatavast ebasoodsast mõjust, siis selgitas kohus, et organisatsioon võib sellisel juhul olla organisatsiooni liikmete ja töötajate esindajaks kohtumenetluses, ometi mitte õiguse rikkumise ohver.⁶¹ Niisiis ei luba artikkel 34 kaebuse esitamist valitsusvälise organisatsiooni poolt, kui väidetava õiguse rikkumise ohvriks on organisatsiooni liikmed ja töötajad, mitte juriidiline isik ise. Juriidilised isikud saavad konventsiooniga kaitstavatele õigustele toetuda, kui see on kooskõlas konkreetse õiguse olemusega, s.o kui organisatsiooni käitumine võib langeda vastava õiguse kaitsealasse.

2.2 Artikli 8 riive kolm eeldust

Kuigi kohus on sagedasti leidnud, et äärmuslikud keskkonnahäiringud riivavad isiku era- ja perekonnaelu puutumatus, ei kujuta kohtu arvates iga tõsisem keskkonnahäiring veel endast artikli 8 riivet, kuna konventsioon ei nimeta otsesõnu õigust puhtale keskkonnale ega keskendu loodusvarade ja ökosüsteemide säilitamisele ja hoidmisele, olgugi et nendest sõltub inimese heaolu⁶² ning selline käitumine tagaks ka teiste elusorganismide mitmekesisuse. Tulenevalt keskkonnaküsimuste eripärast on kohus

⁶⁰ EIKo 06.09.1978, 5029/71, *Klass jt vs. Saksamaa*, p 33.

⁶¹ EIKo 29.06.1999, 29121/95, *Asselbourg jt ja Greenpeace Association Luxembourg vs. Luksemburg*, p 1.

⁶² K. Kõrreveski. Heaolu ja elukvaliteedi mõõtmisest OECD näitajate põhjal. – Eesti Statistika Kvartalikirj 2011/4, lk 29.

leidnud, et artikkel 8 on ainult siis üksikjuhul kohaldatav, kui olid täidetud riive kolm eeldust:

1) Tegemist peab olema otsese ja tõsise sekkumisega kaebaja õigusesse era- ja perekonnaelu puutumatusel (s.o isiklik puutumus tingimus),⁶³ sh kaebeõiguse tekkimiseks peab vaidlustatud tegevuse ning kaebaja õiguste rikkumise vahel olema piisav põhjuslik seos ning negatiivselt mõjutatakse keskkonda, millega kaebajal on tihedam seos kui ülejäänud avalikkusel. Keskkonna kahjustamine toob endaga tavaliselt kaasa laiaulatuslikud tagajärjed ning on üliharvad juhtumid, kus rikkumine puudutab vaid konkreetset indiviidi, ometi on kohus rõhutanud, et inimõiguste kandjaks on individ, mitte kollektiiv;⁶⁴

2) Keskkonnahäiring on ületanud teatud künnise, millest alates ei saa häiringut lubada isiku artikliga 8 kaitstud hüvede võimaliku kahjustamise tõttu. Sellise künnise, millest üle ei või keskkonna mõjutamisel minna, ületamise kindlaks tegemine sõltub paljuski üksikjuhtumi asjaoludest nagu häiringu intensiivsus ja kestus ning füüsiline ja vaimne mõju kaebaja tervisele ja elukvaliteedile,⁶⁵ olemasolevatest tõenditest.⁶⁶ Hinnates, kas isiku õigust on riivatud, tuleb arvestada ka üldisi keskkonnatingimusi vaidlusaluses piirkonnas;⁶⁷

3) Vastutuse aluseks oleva täitmisele kuuluva kaitsekohustuse rikkumine ehk vastutuse omistatavus riigile. Kuna kohus on tunnistanud, et keskkonnareostus võib negatiivselt mõjutada isikute võimalusi oma kodu kasutamiseks ning era- ja perekonnaelu nautimiseks, siis on kohus leidnud, et kui keskkonna halvenemisel on häiritud era- ja perekonnaelu nautimine, on positiivsest kohustusest tuletatav riigi kohustus säilitada ja täiendada keskkonnakvaliteeti sellisel, et see oleks kooskõlas era- ja perekonnaelu puutumatusel.⁶⁸ Sisult võib see kohustus olla suunatud näiteks regulatsiooni loomisele

⁶³ M. Fitzmaurice. The European Court of Human Rights, Environmental Damage and the Applicability of Article 8 of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms. – Environmental Law Review 2011/13, No 2, lk 108.

⁶⁴ EIKo 22.05.2003, 41666/98, *Kyrtatos vs. Kreeka*, p 52.

⁶⁵ EIKo 21.07.2011, 38182/03, *Grimkovskaya vs. Ukraina*, p 58.

⁶⁶ EIKo 02.12.2010, 12853/03, *Ivan Atanasov vs. Bulgaaria*.

⁶⁷ EIKo 09.06.2005, 55723/00, *Fadeyeva vs. Venemaa*, p 69. Vt ka *supra*, lk 20.

⁶⁸ J. Thornton, S. Tromans. Human Rights and environmental wrongs. Incorporating the European Convention on Human Rights: some thoughts on the consequences for the UK Environmental Law. – Journal of Environmental Law 1999/11, No 1, lk 52.

keskkonnaseireks,⁶⁹ õigusaktides sätestatud keskkonnanormide täitmisele, keskkonnakaitsemeetmete kasutuselevõtule. Positiivse kohustuse hulka kuulub ka üksikisiku era- ja perekonnaelu ning kodu kaitsmine kolmandate isikute saasteallikate eest.⁷⁰ Riigil lasub samuti kohustus ajakohastada ja levitada informatsiooni teavitamiseks isikuid nende tervist või keskkonnaseisundit ohustavatest teguritest.

Neid kolme riive eeldust käsitlen järgmistes alapeatükkides lähemalt.

2.3 Isiklik puutumus

Kohus on korduvalt selgitanud, et kehtivast õigusest ja kohtupraktikast ei saa järeldada, et iseseisvalt kaitstavaks subjektiivseks õiguseks on õigus puhtale keskkonnale ning kuivõrd kohtukontroll on põhiselt õigustekeskne, on kohus järeleandmatult tunnistanud, et keskkonnakaitse lülitamine artikli 8 sfääri on võimalik üksnes osas, milles keskkonna saastamine toob kaasa isiku era- ja perekonnaelu puutumatus puudutavad tagajärjed.⁷¹ Nõnda lähtutakse keskkonnakaitse kaalutlustest, mis seonduvad eelkõige inimeste vaimse ja füüsilise heaoluga ning elu ja tervise kaitsega. Keskkonda ei kaitsta selle sisemise, inimese tervise ja heaoluga mitte seotud väärtuse pärast. Viimane väljendub eelkõige looduslike elupaikade ja liikide kaitstes. Järelikult on keskkonnakaitse konventsiooniõiguste kaitse puhul pigem kõrvalttagajärg ja mitte omaette taotlus. Peamiseks probleemiks ongi puutumuse olemasolu tunnistamine juhtudel, kui konventsiooniõiguse eesmärk ei lange kokku sellise keskkonnakaitse eesmärgiga, mis keskendub loodusobjektide ja loodusliku mitmekesisuse säilitamisele, mitte inimeste vahetu elukeskkonna kaitsmisele. Elukeskkond puudutab reaalselt ümbrust, kus inimene elab ja mida ta pidevalt kasutab. Samuti tuleb silmas pidada, et konventsioon ei taga isikule õigust teatud kindla kvaliteediga elukeskkonnale: artikli 8 riive küsimus tõusetub siis, kui keskkonna kaudu mõjutatakse negatiivselt isiku elukvaliteeti.⁷²

⁶⁹ EIKo 30.03.2010, 19234/04, *Bacila vs. Rumeenia*.

⁷⁰ EIKo 26.03.1985, 8978/80, *X ja Y vs. Holland*, p 23; EIKo 25.11.1994, 18131/91, *Stjerna vs. Soome*, p 38; EIKo 04.10.2011, 7153/07, *Orlikowscy vs. Poola*, p 91.

⁷¹ EIKo 22.05.2003, 41666/98, *Kyrtatos vs. Kreeka*, p 52; EIKo 10.02.2011, 30499/03, *Dubetska vs. Ukraina*, p 105. Vt ka: M. Fitzmaurice, J. Marshall. The Human Right to a Clean Environment – Phantom or Reality? The European Court of Human Rights and English Courts Perspective on Balancing Rights in Environmental Cases. – *Nordic Journal of International Law* 2007/76, lk 113 jj, 131.

⁷² EIKo 13.12.2012, 3675/04 23264/04, *Flamenbaum vs. Prantsusmaa*.

2.3.1 Kohtu inimkesksest lähenemisest isiku puutumuse tuvastamisel keskkonnaasjades – *Kyrtatos vs. Kreeka* kaasus

Teiste elusolendite ja tulvaste põlvkondade huvide kaitset ning keskkonnakaitse mittemateriaalsed kaalutlusi ei sõandanud kohus seostada artikkel 8 kaitsega tähelepanuväärses *Kyrtatos* kaasuses. *Kyrtatos* kaasus puudutas märgalade õigusvastast kuivendamist. Kaebajad väitsid selles kaasuses, et märgalade kuivendamine mõjutas ebasoodsalt nende õigust era- ja perekonnaelu puutumatusse. Kaebajad väitsid, et linnaarendamine on hävitanud kaebaja maatükiga piirneva soo, mistõttu tema kodu piirkond kaotas oma loodusliku ilu ning läheduses töötavate ettevõtete tegevuse tulemusena oli müra ja öövalgustuse tõttu keskkond saastunud. Antud kaasuses ei tunnustanud kohus artikli 8 rikkumist. Kohus leidis, et kuigi kaebajate maja asus soo kõrval, ei olnud antud juhul tegemist tõsise ja otsese sekkumisega isikute era- ja perekonnaelu puutumatusse. Antud kaasuses oli kindlaks tehtud, et põhjustati keskkonnakahju, ent kohus märkis, et peab olema tuvastatud tugev seos kaebaja elukeskkonna ja heaolu halvenemisega. Pelgalt ebasoodsast mõjust looduslikele elupaikadele ning taime- ja loomaliikidele ei piisa riive tuvastamiseks. Kohus ei leidnud, et keskkonnahäiring oli negatiivselt mõjutanud isikute heaolu, kuna kohtule jäi selgusetuks, kas kaebaja oli nimetatud keskkonnaosa ka tegelikult kasutanud. Kuna konventsioon ei taga isiku emotsionaalsetele, majanduslikele, kultuurilistele vajadustele ning teatud kvaliteedinõuetele vastavat looduskeskkonda, otsustas kohus, et kaebajad ei olnud õigustatud elama teatud kindla kvaliteediga elukeskkonnas ning kohus ei pidanud looduskeskkonna säilitamist artikliga 8 tagatud kaitsehüveks.⁷³ Samuti selgitas kohus, et kuna keskkonnakaitstes on peale era- ja perekonnaelu kaitsele ka muid keskkonna iseväärtusega seotud aspekte, mis ei mahu artikliga 8 tagatud õiguste kaitsealasse, siis on soovituslik otsida keskkonna kaitsmiseks täiendavat abi spetsiaalsetest keskkonnaalastest õigustest.

Eriti tähelepanuväärne on aga kohtu seisukoht, mille kohaselt mõjutaks kaebaja heaolu hoopis enam lähedal asuva metsa hävitamine. Ka eriarvamusele jäänud kohtunik Zagrebelsky pidas küsitavaks kaebaja elukvaliteedi mittehalvenemise, kuna kohtunik ei näinud erinevust eri keskkonnaosade hävitamise tagajärgedel.

⁷³ EIKo 22.05.2003, 41666/98, *Kyrtatos vs. Kreeka*, p 51-55.

Näib, et kohus lähtub puutumuse hindamisel keskkonna eri osade diferentseerimisest: mõnedesse keskkonnaosadesse sekkumine tingib riive tuvastamise kohtu poolt, teistesse siiski mitte. Ilmselt on kohus jõudnud järeldusele, et tegemist on otsese sekkumisega isiku era- ja perekonnaelu puutumatusse, kui mingi tegevus kahjustab looduskeskkonda (nt metsa ulatuslik raie), kuhu sekkudes või seda tarbides, saab inimene materiaalselt kasu (keskkonna otsene kasutamiseväärtus)⁷⁴. Samas kui keskkonna eksisteerimisväärtus,⁷⁵ mis tähendab looduskeskkonna olemasolu väärtustamist inimese jaoks seda otseselt kasutamata või sellesse otseselt sekkumata ning millest lähtudes saaks hinnata ka kaebaja looduskaunis kohas (soo kõrval) viibimist kui mittemateriaalset tunnetuslikku elamust, või rahulolu, mida kaebaja saab teadmisesest, et on olemas säilinud terviklik ökosüsteem unikaalse sookooslusega, ei kuulu artikkel 8 kaitstud hüvede hulka olenemata isiku huvist vaidlusaluse looduskeskkonna uurimise vastu (soo loomastiku uurimine).⁷⁶

Kyrtatose kaasuses puudutati ka eksisteerimisväärtusest omakorda eristatavat säilitamisväärtuse aspekti. Selle moodustab teadmine, et loodusvara kaitstakse.⁷⁷ Säilitamisväärtus avaldub selgelt seoses kaitsealuste liikidega: antud juhul soovis kaebaja nende kaitsmist ja jätkuvat olemasolu ilmselt kas või seepärast, et vastav võimalus oleks tema järglastel.⁷⁸ Kohus on tunnistanud⁷⁹ säästva arengutee, mis rahuldab praeguse põlvkonna vajadused ja püüdlused, seadmata ohtu tulevaste põlvkondade samasuguseid huve, tähtsust. Ometi on kaheldav selliste keskkonnakaitse kaalutluste seostamise võimalikkus artikliga 8. Iseäranis seetõttu, et artikli 8 teine lõige sätestab kõikidest konventsiooniõigustest ainsana riigi majandusliku heaolu huvides ametivõimude isiku era- ja perekonnaelu puutumatusse õiguse kasutamisse sekkumise võimaluse. Muuhulgas võtab riik artikli teise lõike kohaselt otsuse, kas sekkuda õiguse kasutamisse või tagada õiguse kasutamine, vastuvõtmisel arvesse lisaks

⁷⁴ H. Veinla. Keskkonnaõigus. Tallinn: Juura 2005, lk 29.

⁷⁵ R. P. Primack, R. Kuresoo, M. Sammul. Sissejuhatus looduskaitsebioloogiasse. Tartu: Eesti Loodusfoto 2008, lk 370.

⁷⁶ Kuigi selline väärtustamise viis on ettevaatusprintsipiil põhinevat keskkonnakaitset toetav, on jällegi tegemist inimkeskse maailmavaate ühe erikujuga, mis ei lähe päriselt kokku kaasaegse keskkonnapoliitika uuemate suundumustega. Vt: H. Veinla. Keskkonnaõigus. Tallinn: Juura 2005, lk 29.

⁷⁷ F. B. Cross. Article: Natural Resource Damage Valuation. – Vanderbilt Law Review 1989/42, lk 286.

⁷⁸ E. Lopman. Keskkonnakahju mõiste ja keskkonnakahju heastamine. Magistritöö. Tallinn/Tartu 2006. – Arvutivõrgus: <http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/644/lopmanb.pdf> (25.03.2013)

⁷⁹ EIKo 08.07.2003, 36022/97, *Hatton vs. Ühendkuningriik*. Vt ka: Manual on Human Rights and the Environment. Principles emerging from the case-law of the European Court of Human Rights. Council of Europe: Council of Europe Publishing 2012, lk 134.

majanduslikele kaalutlustele ka sotsiaalseid kaalutlusi, küll mitte keskkonnavalaseid kaalutlusi.

Üldistades käesolevat kohtulahendit võib öelda, et keskkonnamõjul on kohtu arvates isiklik puutumus siis, kui isik on mõjutatavat keskkonnaressurssi kasutanud ning saanud kasutamise seoses materiaalselt kasu. Samuti kui kaebaja on sellega tihedam seos kui ülejäänud avalikkusel ning keskkonnamõjust sõltub oluliselt kaebaja elukvaliteet. Kohus on tunnistanud, et isiku elukeskkonnaks ei ole vaid tema kinnistu, vaid vähemalt ka tema elukohta vahetult ümbritsev avalik ruum, iseäranis elamu vahetus läheduses asuvad looduslikud objektid. Siiski lähtub kohus puutumuse hindamisel eelkõige negatiivselt mõjutatud keskkonnaosa tegelikust kasutusest. Antud juhul ei selgitanud kaebaja, kui tihti viibis ta kõnealuses keskkonnas: kas kaebaja kasutas elukoha läheduses asuvat sood näiteks sportimisel või jalutuskäikudel ja kui tihti ta seda tegi, seetõttu jättis kohus kaebuse rahuldamata. Sellele vaatamata tundub siiski, et keskkonnaosa tegeliku kasutuse näol on tegemist üpris meelevaldselt sisustatava kontseptiga. Teine sõlmprobleem on see, et kuigi kohus on tunnistanud artikli 8 riive olemasolu isiku elukvaliteedi negatiivsel mõjutamisel keskkonna kaudu, pole kohus senini selgitanud, milline on see keskkonna kvaliteet, mis vastab inimese tervise ja heaolu vajadustele. Tavaliselt on kohus viidanud riikide kaalutlusõigusele ja subsidiaarsuse põhimõtte järgimise tähtsusele ning lisanud, et kuna siseriiklikud võimuorganid on paremini kursis oma maa ühiskondlike väärtuste suundumustega, on nad väärtuste täpse sisu, samuti nende saavutamiseks kehtestatud piirangute vajalikkuse üle otsustamisel põhimõtteliselt paremas seisus kui rahvusvaheline kohus.⁸⁰

Kuigi kaasaegne keskkonnapoliitika peab tähtsaks, et keskkonda kaitstakse kui väärtust iseeneses, olenemata selle otsesest seosest inimeste heaolu ja huvidega, tuleb kokkuvõtteks tunnistada, et keskkonnakaitse lülitamine käesoleva konventsiooniõiguse sfääri on olnud võimalik üksnes osas, kus keskkonna saastamine toob kaasa konkreetsete isikute õigusi puudutavad tagajärjed, keskkonnakaitse valdkonnad, mis ei

⁸⁰ D. Shelton. The Boundaries of Human Rights Jurisdiction in Europe. – Duke Journal of Comparative and International Law 2003/13, No 1, lk 130 jj.

ole isiklike hüvedega seotud (nagu bioloogilise mitmekesisuse kaitse), jäävad sellest välja.⁸¹

Lähtudes õigusemõistmise efektiivsuse põhimõttest lõi konventsioon küll individuaalkaebuste süsteemi, mille kaudu muutus üksikisik rahvusvahelise õiguse subjektiks, kellel on õigus esitada kaebus ükskõik millise lepinguosalise riigi vastu rahvusvahelisse kohtusse, ometi kitsendas kohus kaebuse esitamise võimalust subjektiivsete õiguste rikkumise ja isikliku puutumuse kriteeriumiga. Praegusel ajal ei ole kohus olnud seda meelt, et isikliku puutumuse kriteeriumit võiks tõlgendada laiendavalt. Levinud vastuargumendiks kaebeõiguse laiendamisele on sellega väidetavalt kaasnev kohtu ülekoormamine.⁸² Vaatamata keskkonnaasjades valitsevale keskkonnamõjude mittepersonaalsele suunatusele ning teatud segadusele keskkonnakaitse eesmärkide osas on kohus keeldunud kaebeõiguse kriteeriumite ümberhindamisest, s.o materiaalõigusliku keskkonnavalase põhiõiguse lisamisest konventsiooniõiguste kataloogi või puutumuse mõiste sisustamisest võimalikult laiatähenduslikult. Kuna keskkonnaasjades võib isik esitada kaebuse vaid juhul, kui ta on konventsioonis sätestatud õiguse rikkumise ohver, siis on kohus välistanud ka võimaluse kaebuse esitamiseks näiteks kas oma isiklike õiguste kaitseks või ka muu puutumuse tõttu, mille korral ei oleks vajalik viidata konkreetsele õigusele, mida rikutakse, vaid piisaks oluliste huvide olulisest ja reaalsest mõjutamisest.

2.3.2 Potentsiaalne ohver

Kohus on korduvalt maininud vajadust kohaldada kaebeõiguse aluste suhtes teatud paindlikkust ning ülemäärase formalismita rakendamist⁸³ tagamaks sedasi konventsiooniõiguste efektiivne kaitse.⁸⁴ Õigusemõistmise efektiivsuse põhimõttest tuleneb, et kaebuse esitamine peab olema realselt võimalik ja kohtu poole pöördumist

⁸¹ F. Jarvis, A. Sherlock. The European Convention on Human Rights and the environment. – European Law Review. Human Rights Survey, 1999, lk 15.

⁸² T. Treves jt (toim). Civil Society, International Courts and Compliance Bodies. The Hague: T.M.C. Asser Press 2005, lk 44-45.

⁸³ EIKo 21.09.2006, 73604/01, *Monnat vs. Šveits*; EIKo 27.04.2004, 62543/00, *Gorraiz Lizarraga jt vs. Hispaania*.

⁸⁴ EIKo 02.09.1998, 22495/93, *Yasa vs. Türgi*, p 64. Vt ka: P. v. Dijk jt (toim). Theory and practice of the European Convention on Human Rights. 4. tr. Antwerpen; Oxford: Intersentia 2006, lk 62.

ei tohi ebamõistlikult raskendada.⁸⁵ Reeglina saab mingis asjas kohtusse pöörduda vaid selline isik, keda asi isiklikult puudutab, s.o tegemist peab olema otsese ja tõsise sekkumisega isiku õigusesse era- ja perekonnaelu puutumatusel ja isik peab olema kannatanu juba toimunud rikkumises. Ometi ei pruugi keskkonnaasjades puutumus olla selge ning potentsiaalselt puudutatud isikuid võib olla palju. Kaasaegne keskkonnaõigus lähtub sellisel juhul põhimõttest, mille kohaselt selle asemel, et püüda hüvitada või leevendada juba tekkinud keskkonnakahju tagajärgi, on õigem kahju tekkimist ära hoida, samuti tähtsutatakse teaduslikult ebakindlate keskkonna- ja terviseriskide ohjamise vajadust.⁸⁶ Antud juhul takistab aga *actio popularis*'e keeld ning isikliku puutumuse kriteerium kaitsmast neid, kes taluvad võimaliku rikkumise riski. Sellest hoolimata on kohus asunud seisukohale, et puutumuse kriteeriumit ei saa rakendada masinlikult või järgalt. Kuna traditsiooniliste kohtusse pöördumise kriteeriumite kohaldamine on osutunud problemaatiliseks, on kohus võtnud vastu kaebusi ka n-ö potentsiaalsetelt ohvritelt, s.t on piisanud sellest, et kaebajad tõendavad konventsiooniga kaitstud õiguste rikkumise riski olemasolu.⁸⁷ Seejuures ei pööra kohus käesoleval ajal erilist tähelepanu negatiivsete tagajärgede esinemise tõenäosuse astmele ega tagajärgede raskusele. Olgugi, et kohus on oma lahendites korduvalt kasutanud *riski* ja *ohu* mõistet, puuduvad riski ja ohu mõistekasutuse kohta selgitavad lahendid.⁸⁸

⁸⁵ G. Gustavson. Juurdepääs õigusemõistmisele Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2010. – Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/1054/G%20Gustavson_juurdepaas_oigusemoistmisele.pdf (29.02.2012)

⁸⁶ Veinla 2003, lk 606.

⁸⁷ Näiteks EIKo 10.02.2011, 30499/03, *Dubetska vs. Ukraina* kaasuses elasi kaebaja tööstuspiirkonnas ning väitis, et kannatab erinevate krooniliste haiguste all, samuti leidis kaebaja, et söekaevandusest lähtuv keskkonnahäiring mõjutas ebasoodsalt isiku kodu ja elukvaliteeti. Kohus tunnistas selles kaasuses, et tervise aspekt pole artikli 8 selge ja üheselt mõistetav osa, kuna keskkonnahäiringu mõju on keeruline eristada muudest asjaomastest teguritest nagu näiteks isiku vanus, elukutse ja elustiil. Analüüsides esitatud tõendeid nõustus kohus valitsuse seisukohaga, mille kohaselt ei õnnestunud kaebajal esitada piisavalt veenvaid tõendeid kaebajal tekkinud kahju kohta. Ometi nõustus kohus, et antud juhul oli kahju täpne määratlemine ja iseloomustamine raskendatud tulenevalt saastuse hajususest. Kohus leidis, et keskkonnakvaliteedi piirväärtusi tõsisel määral ületava saastuse piirkonnas elamine võib kaasa tuua kaebajal terviseriski tekkimise. Kohus arvestas siin kaebaja tõenditega, mis osutasid mitmel korral asjakohases piirkonnas piirväärtuste mitmekordsele ületamisele. Kokkuvõttes leidis kohus selles asjas artikli 8 rikkumise, kuna riigil ei õnnestunud mõistliku aja jooksul (kaebaja oli sunnitud saastust taluma kaksteist aastat) vähendada ega kõrvaldada keskkonnahäiringu mõjusid ning pakkuda siseriiklike kohtute otsustega ette nähtud kaebaja perele heaolu tingimustele vastavat muud elamispinda.

⁸⁸ Näiteks on H. Veinla selgitanud, et keskkonnarisk erineb keskkonnaohu mõistest kahest aspektist: erinevalt keskkonnaohust varjutab keskkonnariski teaduslik ebamäärasus; negatiivse tagajärje saabumise tõenäosus ei ole täpselt teada, kuid see on võimalik. Teiseks ei pruugi saabuda võiv negatiivne tagajärg olla nii oluline kui ohu puhul. Seega on keskkonnariski tõrjumise künnis madalam kui ohu puhul, samas võivad keskkonnariski tõrjumise meetmed olla ka vähem koormavad. Vt: H. Veinla. Keskkonnaõiguse mõisteparaadi ümberkujundamine. – Õiguskeel 2011/11. – Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=53373/Hannes+Veinla.+Keskkonna%F5iguse+m%F5isteaparaadi+%FCmberkujundamine.pdf> (01.04.2013)

Siiski selgub kohtulahendite tähelepanelikul lugemisel, et kohus lähtub pigem kahjuliku tagajärje realiseerumise tõenäosusest, mille esinemisel on küll teada, milline võib olla tegevuse tagajärg (mis ei pruugi olla oluline), kuid selles osas pole selgunud veel lõplikke tõendeid, s.t negatiivse tagajärje saabumise tõenäosus ei ole täpselt teada, kuid see on võimalik ehk oluliseks faktoriks on teaduslik ebakindlus tagajärje saabumise osas. Taolisest lähenemisest järeldan, et üldjuhul on keskkonnaoht kohtupraktikas samastatav keskkonnariskiga negatiivsete jagajärgede tõenäosuse tähenduses ning kohus rakendab vastavalt madalamat keskkonnariski tõrjumise künnist ning ettevaatusprintsipi.

Järgnevate kaasuste analüüs näitab, et vaatamata *ex post* kaitse eelistamisele, on kohus aja jooksul muutnud oma suhtumist ennetavasse keskkonnakaitsele ning on ettevaatusprintsipi *expressis verbis* nimetanud ja seda ka oma lahendites rakendanud.

Esimesi keskkonnaasju, kus komisjon arutles potentsiaalselt puudutatud isikute kaitse võimalikkuse ja vajalikkuse üle, oli *Tauira jt vs. Prantsusmaa* kaasus. In *Tauira jt vs. Prantsusmaa*.⁸⁹ Selles kaasuses leidsid kaebajad, et otsus, mis lubas tuumakatsetuste läbiviimise, rikkus nende õigust elule ning eraelu puutumatusse, kuna selliste katsetuste puhul on väga tõenäoline, et saabub tõsine tagajärg ja nimelt tervise kahjustumine. Komisjon selgitas tookord, et artiklis 34 toodud *ohvri* ja *õiguste rikkumise* mõisted, samuti artiklis 35 lõikes 1 sätestatud riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamise kohustus, mille kohaselt on kohtul konventsiooni täitmise tagamisel subsidiaarne roll ning konventsiooni osalistel peab olema võimalus ennetada rikkumist või see heastada enne, kui kaebus selle kohta esitatakse kohtule, viitavad selgelt konventsiooni loojate soovile mitte lubada individuaalkaebuse esitamist võimaliku rikkumise riski taluvate isikute puhul. Samas möönis kohus, et vaid väga erandlikel juhtudel on kohus valmis tunnustama isikliku puutumuse olemasolu ja kaitsma ka neid isikuid, kes taluvad võimaliku rikkumise riski. Väga erandlike juhtude kohta märkis kohus, et peab esinema *piisavalt otsene seos* kahjustava tegevuse ja kaebaja õiguste väidetava rikkumise vahel, samuti kaebaja ja õiguste rikkumisest tuleneva keskkonnatingimuste halvenemise kahjuliku mõju vahel, kuna artikli 8

⁸⁹ EIKom 04.12.1995, 28204/95, *Tauira jt vs. Prantsusmaa*.

eesmärk ei ole kaitsta keskkonda selle sisemise, inimese tervise ja heaoluga mitte seotud väärtuse pärast.

Vastustaja pool viitas selles asjas jääkriski⁹⁰ talumise kohustusele, mille kohaselt riski nullini viia ei ole võimalik. Tõepoolest, tuleb teatud riskide talumiseks teha järeleandmisi, ometi ei saa sellisel juhul keskkonnakaitstes kinnistunud põhimõtte kohaselt teha järeleandmisi inimese elu ja tervise või võimaliku ulatusliku muu raske tagajärje saabumise osas.⁹¹ Selles asjas asus komisjon aga seisukohale, et konventsioon ei võimalda kaitset pelgalt riskide puhuks, sest paljud inimtegevuse liigid põhjustavad riske ning seetõttu pole seda 1995. aastal komisjoni väljendatud seisukohta kahjuks küll võimalik ettevaatusprintsiiibil rajaneva keskkonnakaitsega kokku sobitada.

Järgnevas 1999. a *Asselbourg*⁹² vanaraua ümbertöötluste võttes võib juba välja lugeda samuti ettevaatusprintsiibiga kokkusobivaid tõlgendusi. Nimelt leidis kohus, et potentsiaalse ohvri kaebus võib olla põhjendatud, kui kaebaja suudab korralikult tõendada, et lähitulevikus võib mingi tegevus otseselt või kaudselt kahjustada keskkonda ning inimese elu või tervist. Seega pidi kaebaja näitama, et negatiivse tagajärje saabumine on tõenäoline. Kuigi kohtu esitatud korraliku tõendamise nõue on kindlasti väiksemat ebakindlust ettenägev kui ettevaatusprintsiiibi radikaalsemad variandid nõuaks, on kahtlemata tegemist ettevaatusprintsiiibi ühe elemendi – ebakindluse – selge ilminguga. Samas ei ole ajalise eelseisvuse kriteerium ettevaatusprintsiibiga hästi kokku sobiv, kuna ei soodusta kaudselt ja pika aja jooksul ilmnevate keskkonnariskide arvessevõtmist. Selles asjas leidis kohus, et konventsioon ei kaitse üksnes paljasõnalist väidet puutumuse kohta. Niisiis pole pelgalt kahtlus või oletus ohvri staatuse tekkimiseks piisav.

Viite ettevaatusprintsiiibi tunnustamise kohta võib leida ka 2001. a *Hattoni*⁹³ otsusest, milles kohus leidis, et vaatamata ebakindlusele keskkonnahäiringu negatiivse mõju tekkimise osas, on tegemist artikli 8 rikkumisega ja et eriti tundlikes keskkonnakaitse valdkondades ei saa ainuüksi viide riigi majanduslikule heaolule olla teiste isikute õiguste rikkumise aluseks. Ometi esitati kohtu otsuse peale aga edasikaebus ja 2003. a

⁹⁰ Jääkrisk kui tervise, vara või keskkonna kahjustamise risk, mis on jäänud pärast riski vähendamiseks kohaste ettevaatusabinõude rakendamist.

⁹¹ *Infra*, lk 26.

⁹² EIKo 29.06.1999, 29121/95, *Asselbourg jt ja Greenpeace Association Luxembourg vs. Luksemburg*.

⁹³ EIKo 08.07.2003, 36022/97, *Hatton vs. Ühendkuningriik*.

tehtud lõplikus otsuses siiski eitati artikli 8 rikkumist, samas jäid seitse kohtunikku eriarvamusele.

Kuigi järgmises kaasuses ei mainitud otseselt ettevaatusprintsipi, ometi viidati sellisele printsibiist tulenevale sisulisele nõudele nagu keskkonnamõju hindamise läbiviimine. *Giacomelli vs. Itaalia*⁹⁴ kaasuses elas kaebaja 30 meetri kaugusel ohtlike jäätmete käitlusjaamast. Kaebaja väitis, et kehvast mürahäiringust ning erinevatest saasteainetest tuleneb tõsine risk kaebaja tervisele, mistõttu väitis kaebaja, et häiring rikub tema õigust era- ja perekonnaelu puutumatusse.

Keskkonnamõju hindamise käigus tuvastati tõenäosuse põhjavee reostumiseks ning keskkonnavalaste regulatsioonide rikkumiseks, samuti leiti, et esineb tervise kahjustamise risk piirkonna elanikel, ometi avalikustati keskkonnamõju hindamise aruanne alles 2000. a ehk umbes 10 aasta möödumisel pärast ohtlike jäätmete käitlemise alustamist. Juba hiljem, 2002. aastal tunnistasid ametivõimud, ohtlike jäätmete käitlusjaam võis kahjustada piirkonna elanike tervist.

Kohus nentis selles asjas, et potentsiaalselt ohtliku tegevuse läbiviija peab olema vastutav ka ettenägematute sündmuste eest ja nimelt nende ennetamiseks kohaste abinõude võtmise eest, käesoleval juhul riskide õige hindamise ja juhtimise eest keskkonnamõju hindamise kaudu. Keskkonnamõju hindamise vahendusel pidanuks ettevõtte enne projekti käivitamist kinnitama, et tema tegevus ei põhjusta keskkonnaseisundi märkimisväärset halvenemist ega sea ohtu isikute tervist ning andma keskkonnateavet ka avalikkuse esindajatele ja võimaldama nende menetluses osalemist, et tagada erinevate huvide tasakaalustamine.⁹⁵ Kuna vastav menetlus oli nõuetekohaselt läbimata, siis eeldas kohus keskkonnahäiringu tekkimise võimalust tulevikus ning vastustaja pidi tõendama, et tegemist oli õigustatud sekkumisega isiku era- ja perekonnaelu puutumatusse.

Õigustamiseks tegevuslubade väljastamist viitas ettevõtte ettevõtlusvabadusele ja sellele, et sellega kaasnevad hüved on piirkonnale kasulikud arvestades majandustegevust ja piirkonna elanike elu kvaliteeti. Suurem üldine heaolu justkui õigustaks ettevõtja arvates väikese hulga inimeste riske. Tuleb siiski arvestada, et ettevaatuspõhimõtte

⁹⁴ EIKo 02.11.2006, 59909/00, *Giacomelli vs. Itaalia*.

⁹⁵ *Samas*, p 83.

kohaselt on tundmatute riskide võtmine piiratud, kuna ühiskond on valmis kandma üksnes neid riske, mille kohta teatakse, et neid saab kontrollida ja põhilised väärtused ei ole ohustatud.⁹⁶ Kohus leidis, et käesoleval juhul olid argumendiks inimeste elu ja tervis ning leidis artikli 8 rikkumise.

Eriti tähelepanuväärne on aga kohtu 2009. a *Tatar vs. Rumeenia otsus*. Selles kaasuses väitsid kaebajad, et keskkonnasaastaja ekstraheerimisprotsessis naatriumtsüaniidi käitamine toob kaasa tervisekahjustamise riski. Selles asjas oli põhiliseks probleemiks see, et puudusid dokumendid, mis käsitleksid keskkonnakahju tekkimise võimalikkust.⁹⁷ Kohus tunnistas, et antud juhul ei õnnestunud kaebajal tõendada konkreetse tagajärje (tervise kahjustamise) ilmnenise tõenäosust, samuti ei suutnud kaebaja tõendada põhjuslikku seost saastuse ja isiku tervisliku seisundi halvenemise vahel. Ilmselt arvestades keskkonnamuutuste pöördumatust ja põhjuslike seoste keerukust, otsustas kohus lähtuda preventiivsest eesmärgist. Kuid ka ettevaatusprintsiipt ei näe ette meetmete võtmist täieliku teadmatusel olukorras: printsiipt rakendamiseks peavad riski olemasolule olema tõsiseltvõetavad viited.⁹⁸ Kohus leidis, et antud juhul on asjakohane ja piisav lähtuda riigi esitatud leke keskkonnamõju uuringutes toodud informatsioonist, millele tuginedes tegi ka järelduse, et antud juhul esines isiku heaolu halvenemise oluline risk. Kui *Asselbourg* kaasuses nõudis kohus n-ö korralikku tõendamist, siis käesoleval juhul leidis kohus, et on kohane toetuda kuigi mitte lõplikele, siiski kohtu arvates küllaldastele tõenditele. Taoline kohtu lähenemine lubab selgelt suuremat ebakindlust ja seega on ka tõendamise koormis sellel juhul madalam ja ettevaatusprintsiipt tugevam. Seegi on tõestuseks, et ettevaatusprintsiipt on kohtu käsitluses aja jooksul omandanud selgemaid piirjooni ja muutunud radikaalsemaks, lubades meetmete võtmise alusena suuremat ebamäärasust.⁹⁹

Kohus tugines otsuses ettevaatusprintsiiptile ning sedastas, et kui teadus ei suuda anda lõplikku ja ammendavat vastust tegevuse keskkonnamõju kohta, ei õigusta see riigipoolset viivitamist efektiivsete ja proportsionaalsete meetmete kasutuselevõtmisel. Samuti on võimalik väga hästi ettevaatusprintsiiptil rajaneva keskkonnakaitsega kokku

⁹⁶ D. Bruce. Finding a Balance Over Precaution. – Journal on Agricultural and Environmental Ethics 2002/15, No 1, lk 11-12.

⁹⁷ EIKo 05/07/2007, 67021/01, *Tatar vs. Rumeenia*, p 93.

⁹⁸ P. W. Birnie, A. E. Boyle. International law and the environment. 2 tr. Oxford: Oxford University Press 2002, lk 117.

⁹⁹ EIKo 05/07/2007, 67021/01, *Tatar vs. Rumeenia*, p 107.

sobitada kohtu seisukohta, mille kohaselt juba üksnes korduvate häiringute ootuses pidevalt mures olek on piisavaks aluseks, et pidada sellist olukorda era- ja perekonnaelu puutumatus rikkumiseks. Niisiis on kohtu seisukohas olemas olulised ettevaatusprintsipi komponendid¹⁰⁰: meetmete võtmine teadusliku ebakindluse olukorras, kus mitte lõplikud tõendid viitavad kahju tekkimise võimalikkusele.

2.4 Mis on see keskkonnahäiringu künnis, mille puhul saab rääkida artikli 8 kaitseala riivist?

Isegi kui isikul on tuvastatud puutumus, ei kaasne mistahes ebasoodsa keskkonnamõjuga isiku artikliga 8 tagatud õiguste riivamine ja seega artikli 8 kohaldamine. Tulenevalt kohtupraktikast peab üldjuhul tegemist olema olulise keskkonnahäiringuga, mis võib kaasa tuua inimese tervise kahjustamise ning elukvaliteedi halvenemise.¹⁰¹ Samas ei ole kohus harilikult kasutanud kahju iseloomu määratlevat sõnastust. Selle asemel kasutab kohus pehmemat ebasoodsa mõju (*harmful effect*) formuleeringut,¹⁰² mis on nähtuvalt käesoleva töö eelmisest peatükist võimaldanud vastu võtta kaebusi ka potentsiaalsetelt ohvritelt, s.t on piisanud sellest, et kaebajad tõendavad käesoleva töö esimeses peatükis esitletud õiguste rikkumise riski olemasolu. Niisiis pakutakse kaitset mitte üksnes juba tekkinud kahju korral, vaid ka kahju tekkimise riski korral. Selline lähenemine on kooskõlas kaasaegse keskkonnakaitse aluseks oleva ettevaatusprintsipiga ja *ex ante* kaitse põhimõttega.

Järgnevalt analüüsin, milline on see keskkonnahäiringu künnis, millest alates ei ole kohus häiringut lubanud isiku artikliga 8 kaitstud hüvede võimaliku kahjustamise (riivamise) tõttu ning milliseid asjaolusid on kohus riive tuvastamisel arvesse võtnud.

¹⁰⁰ H. Veinla. Ettevaatusprintsip keskkonnaalaste õiguste kontekstis. – *Juridica* 2002/6, lk 372.

¹⁰¹ EIKo 09.06.2005, 55723/00, *Fadeyeva vs. Venemaa*, p 70; EIKo 29.09.2009, 18324/04, *Galev vs. Bulgaaria*; EIKo 22.11.2011, 24202/10, *Zammit Maempel vs. Malta*, p 37; EIKo 02.11.2006, 59909/00, *Giacomelli vs. Itaalia.*, p 76.

¹⁰² Vt: EIKo 22.05.2003, 41666/98, *Kyrtatos vs. Kreeka*, p 52: „Otsustades selle üle, kas tegemist on artikliga 8 kaitstud õiguste olulise riivega, peab kohus hindama, kas antud juhul esineb ebasoodne mõju isiku era- ja perekonnaelule, pelgalt keskkonnakahju tuvastamisest ei piisa.

2.4.1 Riive tuvastamine keskkonnakvaliteedi piirväärtuse ületamisel

Üldjuhul on kohus leidnud, et keskkonnahäiring peaks jääma keskkonnakvaliteedi piirmääradesse ning kohus on lugenud keskkonnakvaliteedi piirväärtuse ületamist oluliseks keskkonnahäiringuks, mis käivitab artikli 8 kaitse vajaduse.¹⁰³

*Fadeyeva*¹⁰⁴ kaasuses elas kaebaja 450 m kaugusel terasetehasest ning heite kontsentratsioon kaebaja kodu läheduses ületas tihti heite piirväärtust. Selles kaasuses tunnistas kohus, et aastakümneid kestnud olukord põhjustas kaebajal tõsiseid tervisekahjustusi. Seetõttu tunnistas kohus, et antud kaasuses oli tegemist olulise keskkonnahäiringuga, kuna keskkonnahäiringuga kaasnes oluline ebasoodne mõju ja nimelt tervisekahjustus ning kaebaja heaolu rikkumine. *Moreno Gómez*¹⁰⁵ kaasuses kannatas pikaajalise kestva keskkonnahäiringu all kaebaja, kelle kodu asus linna elamurajoonis, kus linna loal tegutsesid erinevad meelelahutusasutused. Müramõõtmiste käigus tuvastati antud piirkonnas müratase üle 100 dB. Piirväärtused sätestasid mürataseme maksimumiks aga 45 dB. Selles kaasuses pööras kohus tähelepanu ka sellele, et nimetatud piirkond oli kuulutatud mürasaastuse tsooniks, mis siseriikliku õiguse kohaselt kujutas endast piirkonda, kus kõrged müratasemed põhjustavad elanikel tõsist häirivust. Samuti pidas kohus oluliseks, et riik oli mitmeid kordi leidnud, et nimetatud piirkonnas esineb keskkonnamüra piirväärtuste ületamist. *Hattoni*¹⁰⁶ kaasuses elasid kaebaja Heathrow lennuvälja lähedal ja kannatas unehäirete all, mis olid tingitud intensiivsest öisest lennuliiklusest. Kaebaja kodu piirkonnas teostatud mõõtmised tuvastasid tõsised piirväärtuste ületamised. Kohus tunnistas, et öise müra näol on tegemist intensiivse keskkonnahäiringuga, kuna keskkonnamüra tervistohustavatest mõjudest tähtsaim on just une häiritus. Kindlasti tasub nõustuda kohtu seisukohaga, mille kohaselt on uni inimese tervise üks põhivajadusi. Füsioloogiliselt tekitab müra magamise ajal vererõhu tõusu, südametöö kiirenemist, mõjutab ajutegevust ning hingamist. Esimesed mõjud ilmnevad siis, kui müras esineb lühiajalisi haripunkte, mille hetkeline A-helitas ületab 40 dB.¹⁰⁷ Öine müra põhjustab

¹⁰³ N. Sadeleer. Enforcing EUCHR Principles and Fundamental Rights in Environmental Cases. – Nordic Journal of International Law 2012/81, lk 67.

¹⁰⁴ EIKo 09.06.2005, 55723/00, *Fadeyeva vs. Venemaa*.

¹⁰⁵ EIKo 16.11.2004, 4143/02, *Moreno Gomez vs. Hispaania*.

¹⁰⁶ EIKo 08.07.2003, 36022/97, *Hatton vs. Ühendkuningriik*.

¹⁰⁷ T. Lahti. Keskkonnamüra hindamine ja müra leviku tõkestamine. Tallinn: Ökokratt 2010, lk 27.

ka nn teisejärgulisi mõjusid ehk efektiivseid mõjusid (suureneb päevane väsimus, väheneb töövõime).¹⁰⁸

*Fägerskiöld vs. Roots*¹⁰⁹ kaasuses kinnitas kohus, et kaebaja oli otseselt puudutatud tuulegeneraatoritest püsiva, pulseeriva heli kaudu. Ometi tähtsustas kohus müramõõtmiste tulemusi, mille kohaselt oli kaebaja kodu piirkonnas vastavaks kõrgeimaks müratasemeks mõõdetud 39.4 dB. Selles kaasuses arvestas kohus keskkonnanäringu olulisuse hindamisel ka Maailma Terviseorganisatsiooni olmemüra juhendi soovitusetega. Selle juhendi kohaselt ei tohiks päevane müratase ületada välitingimustes 55 dB LAeq ning öösel ei tohiks tasemed ületada 45 dB LAeq välitingimustes, et inimesed saaksid magada lahtise aknaga.¹¹⁰ Kuigi kaebaja väitis, et mõõtmisi teostati ebatäpselt ning mõõdetud mürataseme maksimum oli kuni 5 dB mõõdetust kõrgem. Kohus leidis, et isegi juhul, kui tegelik müratase oli esialgselt mõõdetust 5 dB kõrgem, ei ületanud antud juhul müratase Maailma Terviseorganisatsiooni olmemüra juhendi soovituslikke piirväärtusi ning ületas vaid vähesel määral siseriiklikke piirväärtusi (soovituslik maksimum oli vastavalt 40 dB LAeq). Samuti toonitas kohus, et mõõdetud müratase oli märkimisväärselt madalama *Hattoni* ja *Gomezi* kaasuses esinevatest müratasemetest. Seetõttu järeldas kohus, et tegemist ei olnud olulise keskkonnanäringuga. Kohus arvestas ka sellega, et kõnealust omandit kasutasid kaebajad peamiselt puhkeotstarbelisel eesmärgil, samas leidis, et müratasemed ei olnud siiski sellised, mis mõjutaksid kaebajat oluliselt või välistaksid kaebaja võimaluse kodu ning era- ja perekonnaelu nautimiseks. Otsuse tegemisel võttis kohus arvesse ka siseriikliku halduskohtu (kes käis mürahäringu mõju hindamiseks enne otsuse tegemist ise kohal) seisukohaga, mille kohaselt ehkki müra võis pidada mõneti häirivaks, võis keskkonnanäringut siiski pidada väljakannatavaks. Lõpuks võttis kohus arvesse ka seda, et kaebaja jättis esitamata meditsiinilise dokumendi, mis oleks tõendanud kaebajal müra tõttu tervisekahjustuse tekkimise. Arvan, et just viimane asjaolu osutus kaebuse rahuldamise jaoks saatuslikuks. Arvestades sellega, et tegemist oli piiripealse juhtumiga ning eespool mainitud asjaoluga, et esimesed

¹⁰⁸ Mis on keskkonnamüra ja kuidas seda ohjata? Maailma Terviseorganisatsiooni olmemüra juhendi alusel, lk 27. – Arvutivõrgus: http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=1092054/Muranetti_1_2.pdf (10.03.2013)

¹⁰⁹ EIKo 26.02.2008, 37664/04, *Fägerskiöld vs. Roots*.

¹¹⁰ B. Berglund, T. Lindvall, D. H. Schwela (toim). Guidelines for Community Noise. Geneva: World Health Organization 1999, p 4.3.1. – Arvutivõrgus: <http://www.who.int/docstore/peh/noise/guidelines2.html> (12.03.2013)

tervistkahjustavad mõjud ilmnevad juba siis, kui müras esineb lühiajalisi haripunkte, mille hetkeline A-helitas ületab 40 dB, võinuks kaebaja proovida tõendada piirväärtuse ületamise ning tervisekahjustuse tekkimise riski olemasolu. Keskkonnaväliteedi piirväärtus seondub ka riskiga. Keskkonnaväliteedi piirväärtust ei tohi ületada inimese tervise ja keskkonna kaitsmise huvides. Seega, kui oleks tõendatud risk, et keskkonnaväliteedi piirväärtust võidakse ületada, oleks kohus jõudnud suure tõenäosusega järeldusele, et antud juhul tuleb võtta ettevaatusabinõusid riski vähendamiseks.

*Borysiewicz vs. Poola*¹¹¹ kaasus puudutas õnnetustöökojast kostuvat müra. Selles kaasuses leidis kohus, et kaebajal ei õnnestunud tõendada siseriiklike või rahvusvaheliste müra piirväärtuste ületamist. Samuti leidis kohus, et tegemist ei olnud sellise müraga, mis ei oleks loomukohane elukeskkonnale kaasaegses linnas. Hiljutises *Oluic*¹¹² kaasuses, kus kaebajaga samas majas asus baar, leidis kohus artikli 8 riive, kuna kaheksa aasta jooksul mõõtmistega tuvastatud müratasemed ületasid siseriiklikke ning rahvusvahelisi standardeid.

Keskkonnaväliteedi piirväärtuse tuvastamisel on kohus häiringu intensiivsuse kindlakstegemisel hinnanud ka kaebaja kodu kaugust saasteallikast, mida järgnevalt ka analüüsin. *Lopez Ostra*¹¹³ kaasuses ei selgitanud kohus täpsemalt, mida ohvri tingimus endas õigupoolest kätkeb, ometi avaldas asjaolu, et kaebaja elas vaid 12 meetri kaugusel jäätmekäitlusjaamast, kohtule sügavat muljet. Kaugust saasteallikast kui kaebeõiguse olemasolu hindamisel arvesse võetavat kriteeriumi olid kohus ja komisjon esile toonud ka oma varasemates *Powell ja Rayner vs. Ühendkuningriik*¹¹⁴ (kaebaja kodu asus paari kilomeetri kaugusel lennujaamast) ja *Hatton vs. Ühendkuningriik*¹¹⁵ (kaebaja kodu asus 11,7 km kaugusel lennujaamast) kaasustes, kus lennujaamast lähtunud ja müra näol avaldunud kahjulik keskkonnamõju leiti riivavat õigust eraelu ja kodu austamisele. Konventsiooniõiguse kaitseala riive tuvastati ka *Guerra jt vs. Itaalia*¹¹⁶ kaasuses, kus kaebajad elasid külas, mis asus umbes ühe kilomeetri kaugusel väetist ja kaprolaktaami käitlevast suurõnnetuse ohuga tehasest. Käitise tegevusega

¹¹¹ EIKo 01.07.2008, 71146/01, *Borysiewicz vs. Poola*.

¹¹² EIKo 20.05.2010, 61260/08, *Oluic vs. Horvaatia*.

¹¹³ EIKo 09.12.1994, 16798/90, *López Ostra vs. Hispaania*

¹¹⁴ EIKo 19.01.1989, 9310/81, *Powell and Rayner vs. Ühendkuningriik*.

¹¹⁵ EIKo 08.07.2003, 36022/97, *Hatton vs. Ühendkuningriik*.

¹¹⁶ EIKo 19.02.1998, 14967/89, *Guerra jt vs. Itaalia*.

kaasnes tuleohtlike gaaside ja muude ohtlike kemikaalide, sh diarseen-trioksiidi leke keskkonda. Tehase geograafilise asendi tõttu toimus ainete väljutamine õhku kaebajate kodu kanti (tuul puhus valdavalt kaebajate küla suunas). Nendes asjades on kohus tuvastanud era- ja perekonnaelu ning kodu puutumatusse õiguse riive, kui kaebaja elukoht asub saasteallika vahetus läheduses ning leidnud, et riive intensiivsus kahaneb kauguse suurenemisega saasteallikast, kusjuures isiku subjektiivne hinnang selle kohta, kas tema õigusi on riivatud või mitte, pole asja otsustamisel olnud määrava tähtsusega. Ometi ei saa öelda, et riive intensiivsus ilmtingimata kasvaks kauguse vähenemisega saasteallikast. Riive tuvastamisel võib osutada pigem määravaks keskkonnahäiringu ajutisus, lühiajalisus ning tagasihoidlik intensiivsus. *Vearncombe jt vs. Saksamaa Liitvabariik*¹¹⁷ asjas asusid kaebajate elamud Suurbritannia haldusalasse kuuluva Spandau linnaosas kõik ligikaudu kilomeetri raadiuses Suurbritannia sõjaväelinnakute lasketiirudest. Kaebuse kuulutati vastuvõetamatuks, kuna mõõdetud müratasemed ei ületanud piirkonnas kehtestatud piirväärtusi.

*Ivan Atanasov vs. Bulgaaria*¹¹⁸ kaasuses oli kaebajaks kohalik talupidaja, kelle elamu asus ühe kilomeetri kaugusel 98.3 hektari suurusest vasemaagi rikastusjäätmegiist Elshitsa külas, tema kasutatav põllumajandusmaa asus nelja kilomeetri kaugusel tiigist. Vasemaagi rikastusjäätmegi korrastamiseks võttis kohalik omavalitsus vastu kava, mis nägi tiigi korrastamiseks ette reoveepuhastusjaama setete kasutamise. Reoveesetete testimine 2000. a mais näitas, et toksilised komponendid ületavad mitmekordselt piirnorme ning 2007. a testid sisaldasid ülenormatiivselt raskmetalle. Kaalutledes, kas keskkonnahäiringu näol on tegemist otsese sekkumisega kaebaja õigusesse era- ja perekonnaelu puutumatusse ning kas negatiivselt mõjutatakse keskkonda, millega kaebajal on tihedam seos kui ülejäänud avalikkusel, s.o kas keskkonnamõjul on isiklik puutumus, leidis kohus lõpuks ühehäälselt, et antud juhul säärane sekkumine siiski puudus.

Kohus nõustus kohalike omavalitsuse asutuste seisukohaga, et kaevanduse rikastusjäätmegi korrastamiseks kasutatud heitvee setted sisaldasid raskmetalle, mis väljaviimise mehhanismi puudumise tõttu ladestuvad raskmetallid taimsetes ja loomsetes organismides ning võivad põhjustada tõsiseid mürgistusi. Ehkki kaebaja

¹¹⁷ EIKom 18.01.1989, 12816/87, *Vearncombe jt vs. Saksamaa Liitvabariik*

¹¹⁸ EIKo 02.12.2010, 12853/03, *Ivan Atanasov vs. Bulgaaria*.

väitis, et saaste sisaldus keskkonnas on suure püsivusaja ja toiduahelas akumulierumise tõttu tema tervisele väga ohurikas ning inimese tervise seisukohalt on väga tähtis, et organism saaks täisväärtuslikku ja ohutut toitu ning on oluline, et tooraine kasvatamisest kuni toidu tarbimiseni oleks välditud selle keemiline saastamine, ometi ei leidnud kohtu arvates siiski tõendamist, et vasemaagi rikastusjäätmetiigi korrastamisel reoveesetete kasutamine mõjutaks või võiks mõjutada negatiivselt ja oluliselt kaebaja või Elshitsa küla teiste elanike tervist ja elukvaliteeti või kasutatavate põllumajandusmaade väärtust.

Samuti rõhutas kohus, et kaevandamisjäätmete käitluskoht on erinev muudest käitistest, kuna seal ei toimu aktiivset tootmistegevust, mis minimeeris kohtu arvates ohtlike ainete lekkimise keskkonda riski. Muuhulgas toonitas kohus ka seda, et konkreetne käitluskoht ei olnud ohtlik ega suurõnnetuse ohuga. Kohus meenutas, et oma varasemates otsustes on kohus leidnud era- ja perekonnaelu puutumatusse õiguse riive, kui kaebajate elamud asusid saasteallika vahetus läheduses, samas kui käesoleval juhul asus kaebaja maja kohtu arvates saasteallikast liiga kaugel, et saaks rääkida kaebaja isiklikust puutumusest. Kohus kordas, et kui äärmuslikud keskkonnahäiringud rikuvad isiku era- ja perekonnaelu puutumatus, siis ei kujuta iga tõsisem keskkonnahäiring veel endast artikli 8 rikkumist, kuna konventsioon ei nimeta otsesõnu õigust puhtale keskkonnale, pigem peab tegemist olema otsese ja tõsise sekkumisega kaebaja õigusesse era- ja perekonnaelu puutumatusse. Selles kaasuses rajanes kohtu argumentatsioon põhiliselt sellele, et tegemist polnud märkimisväärselt lühikese vahemaaga kaebaja kodu ja saasteallika vahel¹¹⁹ ning asjaolul, et mittelenduvad raskmetallid akumulieruvad stabiilses pinnases. Kui muidu võivad kaebajad proovida keskkonnaasjades tugineda ootomatu õnnetuse riskile, siis käesolevas asjas ei tuvastanud kohus raskmetallide liikuvaks muutumise riski seoses pinnase ebastabiilsusega.

Kuna keskkonnakvaliteedi piirväärtusega määratakse inimese tervise ja keskkonna seisukohast miinimum, mida keskkonna mõjutamisel ei või ületada, siis peaks keskkonna kvaliteet vastama inimese tervise ja heaolu vajadustele, kui

¹¹⁹ Ometi leidis kohus teises kaevanduse kaasuses, et asjaolu, et kaebaja elas 50 km kaugusel saasteallikast, ei takistanud kaebuse menetlusse võtmist. Vt: EIKo 05.06.2007, 17381/02, *Lemke vs. Türgi*.

keskkonnakvaliteedi piirväärtusi ei ole ületatud. Ometi ei ole kohus üldjuhul eeldanud, et keskkonnakvaliteedi piirväärtuse ületamisel kaasneb alati inimese tervise või heaolu kahjustamine.

Konventsioon nimetab seaduslikkust ühe konventsiooni põhiväärtusena. Printsibi eesmärk on pakkuda isikutele kaitset riigivõimuorganite omavoli eest ja tagada isikute õiguskindlus.¹²⁰ Ometi pole kohus ainuüksi tegevuse või toimingu õigusvastasust (näiteks erinevate piirmäärade ületamist või tegevusloata ettevõtte tegutsemist jms) pidanud piisavaks aluseks artikli 8 riive tunnistamiseks,¹²¹ ning on reeglina nõudnud, et kaebaja tõendaks, et keskkonnaohtliku tegevuse tagajärjed mõjutavad negatiivselt ja oluliselt keskkonna vahendusel kaebaja tervist ja elukvaliteeti või et konkreetse tagajärje ilmumine on tõenäoline. Nimelt on konkreetset juhul artikkel 8 kohaldatav alles siis, kui riik on mõjutanud artiklis 8 nimetatud kaitsehüvesid kaebaja jaoks ebasoodsalt, s.t riive tuvastamisel on oluline kahjustava tegevuse või toimingu faktiline, mitte õiguslik mõju. Kui riive on kohtu poolt tuvastatud, siis vallandab riive riigi tegutsemise õigustamise vajaduse vastavalt artikli 8 lõikele 2. Tegevuse või toimingu õigusvastasus ongi asjakohane alles sekkumise õigustatuse kindlakstegemisel, kusjuures kohus ei ole pidanud tegevuse õigusvastasust lõplikult määravaks artikli 8 rikkumise tuvastamisel ning on kontrollinud ka ülejäänud artikli 8 lõikes 2 nimetatud tingimuste täidetust.¹²²

Ka keskkonnakvaliteedi piirväärtused ei ole kohtu arvates piisavalt paindlikult kohaldatavad erinevatele olukordadele ega võimalda igal üksikul juhtumil määrata keskkonna tegelikku seisundit ja häiringu mõju kaebajale. Piirväärtuste ületamine võib aga ei pruugi kaasa tuua kaebaja jaoks ebasoodsa mõju, mistõttu on kohus koguni keskkonnakvaliteedi piirmäärade ületamisel nõudnud, et kaebaja esitaks meditsiinilise tõendi tervisekahjustuse kohta või tõendaks, et tema õigust erelu ja kodu puutumatusel on muul moel oluliselt riivatud. *Oluic vs. Horvaatia*¹²³ kaasuses pidas kohus tähtsaks, et kaebaja oli esitanud meditsiinilisi dokumente, mis tõendasid põhjusliku seose olemasolu kvaliteedinorme ületava müra ja kaebaja tütre tervise kahjustumise vahel.

¹²⁰ U. Lõhmus (koost). Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Tartu: Sihtasutus Iuridicum 2003, lk 184.

¹²¹ EIKo 18.03.2008, 62101/00, *Furlepa vs. Poola*.

¹²² EIKo 09.06.2005, 55723/00, *Fadeyeva vs. Venemaa*, p 98; EIKo 10.02.2011, 30499/03, *Dubetska vs. Ukraina*, p 141.

¹²³ EIKo 20.05.2010, 61260/08, *Oluic vs. Horvaatia*.

Niisamuti leidis kohus *Fadeyeva* kaasuses, kus piirväärtusi ületati mitmekordselt, ometi pidas ka selles kaasuses kohus tähtsaks meditsiiniliste dokumentide esitamise, mis tõendaksid kaebajal tervise kahjustumise.¹²⁴

Samas kui piirmäärade ületamisel pole kaebaja enda tervist kahjustatud, võib sellegipoolest tulla kõne alla artikli 8 riive tuvastamine kui keskkonnahäiring on kahjustanud kaebaja lähedaste tervist. Kohus tuvastas artikli 8 riive *Oluic*¹²⁵ kaasuses, kus kaebaja oli lisanud meditsiinilise tõendi tütre kuulmiskahjustuse kohta, mille kohaselt oli tütrele mürarikastes kohtades viibimine vastunäidustatud. Kohtu praktikas mahuvad lisaks mehe ja naiste jt kooselule ning nende ülalpeetavatele lastele¹²⁶ perekonnaelu mõiste alla ka sidemed lähedaste sugulaste vahel.¹²⁷ Siia kuuluvad ka suhted täisealiseks saanud lapse ja abivajava vanema vahel. Kohus on tunnistanud, et kaebaja vanemate tervis kuulub samuti artikli 8 kaitsehüvede hulka. Kohus tuvastas riive *Grimkovskaya*¹²⁸ kaasuses, kus kaebaja enda tervis oli korras, ent meditsiinilised tõendeid osutasid poja raskmetallimürgistusele ning kaebaja vanemate erinevatele haigustele. Kuna kaebaja enda tervist polnud kahjustatud, siis pidas kohus oluliseks, et tegemist oli korduva, püsiva ning mitme koosineva häiringuga.

Samas on kohus *López Ostra* kaasuses tõdenud, et keskkonna oluline saastamine võib mõjutada isikute heaolu ja välistada nende poolt oma kodu kasutamise ja nautimise ning selliselt viia era- ja perekonnaelu puutumatusesse rikkumiseni tervist seejuures tõsiselt ohustamata. *Khatuni*¹²⁹ kaasuses oli tervisekahjustuste puudumine kaebajal olulisimaid aspekte, mida komisjon kaebuse vastuvõetavuse üle otsustamisel hindas. Komisjon leidis selles kaasuses, et kuigi ühelgi kaebajal ei esinenud tolmusaastest põhjustatud tervisekahjustust, ei saanud kaebajad nautida kodu ja eraelu puutumatusst olukorras, kus oli välistatud akende lahti tegemine või väljas pesu kuivatamine. Samas kui komisjon oli asunud riive proportsionaalsuse hindamisele, tähtsustas komisjon häiringu piiratud kestust ning tervistkahjustava mõju puudumist kaebajatel. *Ashworth jt vs. Ühendkuningriik*¹³⁰ kaasuses elas kaebaja lennujaama läheduses. Selles kaasuses

¹²⁴ EIKo 09.06.2005, 55723/00, *Fadeyeva vs. Venemaa*, p 88.

¹²⁵ EIKo 20.05.2010, 61260/08, *Oluic vs. Horvaatia*, p 61.

¹²⁶ EIKo 08.07.1987, 9840/82, *B. vs. Ühendkuningriik*, p 60.

¹²⁷ EIKo 13.06.1979, 6833/74, *Marckx vs. Belgia*.

¹²⁸ EIKo 21.07.2011, 38182/03, *Grimkovskaya vs. Ukraina*, p 60.

¹²⁹ EIKom 01.07.1998, 38387/97, *Khatun jt vs. the Ühendkuningriik*.

¹³⁰ EIKo 20.01.2004, 39561/98, *Ashworth jt vs. Ühendkuningriik*.

leidis kohus tuginedes mürataseme mõõtmiste tulemustele, et tegemist on artikli 8 riivega, vaatamata sellele, et kaebajad ei olnud esitanud tõendeid nende tervist või elukvaliteeti kahjustavast mõjust. Nimetatud asjaolu osutus jällegi otsustavaks kui kohus tunnistas, et antud juhul oli tegemist õigustatud riivega. Siin tuleb silmas pidada kohtu tõdemust, mille kohaselt on riikidel õigusesse sekkumise hoidumise kohustuse ning positiivse kohustuse rakendada meetmeid kaitsehüvede kaitseks sisutamisel lai kaalutusõigus.¹³¹ Isegi kui kaebajal õnnestub tõendada, et antud juhul sekkuti era- või perekonnaellu, kahandavad lai kaalutusõigus ning piiranguklausli (artikkel 8 lg 2) sõnastus, millest johtuvalt kontrollib kohus, kas õiguse riive on õigustatud, kaebuse rahuldamise šansse oluliselt. Üsna üksmeelselt ollakse seisukohal, et konventsiooni artikkel 8 teine lõige on sedavõrd avaralt sõnastatud, et võimaldab riivata perekonna- ja eraelu puutumatus peaaegu igal mõeldaval põhjusel.¹³² Samas mida kaalukam on kaitstud väärtus (nt inimese tervis), seda väiksem on riikide kaalutusõigus.¹³³ Seetõttu arvan, et kaebuse väljavaated on alati paremad kui kaebaja suudab tõendada kas või tervisekahjustuse riski¹³⁴ olemasolu, kuna nagu selgus töö eelmisest peatükist aktsepteerib kohus inimtervise kaitsega seoses ettevaatusprintsipi madalat rakenduskünnist. Samuti tuleb arvestada väiksema kaaluga hüve kahjustamisele toetumisel, et tõenäoliselt kaaluvad artikli 8 lõikes 2 toodud sekkumist õigustavad legitiimsed eemärgid väiksema kaaluga väärtused üles.

Niisiis ainuüksi keskkonnakvaliteedi piirväärtuse ületamisest artikliga 8 kaitstud õiguste riive tuvastamiseks ei piisa. Riive kindlakstegemine sõltub pigem üksikjuhtumi asjaoludest nagu häiringu intensiivsus ja kestus ja nende koosmõju ning füüsiline ja vaimne mõju kaebaja tervisele ja elukvaliteedile,¹³⁵ olemasolevatest tõenditest,¹³⁶ samuti üldistest keskkonnatingimustest vaidlusaluses piirkonnas. Kohus on olnud

¹³¹ Kaalutusõigus viitab riikide diskretsioonimäärale, mida nad võivad rakendada inimõiguste piiramisel. Kohus on nentunud, et konventsiooni osalisriigid erinevad kultuuriliselt ja nende siseriiklik õigus on aegade jooksul arenenud eri radu pidi. Teisest küljest näeb kohus oma missiooni inimõiguste kaitse ühtsete euroopalike standardite kehtestamises. Nende kahe argumendi vahel balansseerimisel on kohus oma otsuste põhistustes appi võtnud riikide kaalutusõiguse doktriini. Vt: U. Lõhmus (koost). Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Tartu: Sihtasutus Iuridicum 2003, lk 206.

¹³² M.Ernits. PõhiS II peatükk sissejuhatus komm 11.2. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. vlj. Tallinn: Juura 2012.

¹³³ EIKom 25.09.1996, 20348/92, *Buckley vs. Ühendkuningriik*.

¹³⁴ Vt nt EIKo 09.06.2005, 55723/00, *Fadeyeva vs. Venemaa*.

¹³⁵ EIKo 21.07.2011, 38182/03, *Grimkovskaya vs. Ukraina*, p 58.

¹³⁶ EIKo 02.12.2010, 12853/03, *Ivan Atanasov vs. Bulgaaria*.

seisukohal, et artikkel 8 ei kohaldu, kui konkreetne keskkonnaoht või juba teoksaanud oluline keskkonnahäiring on loomukohane elukeskkonnale kaasaegses linnas.¹³⁷

2.4.2 Välisõhu alaste häiringute iseärasused keskkonnaasjades

Välisõhu alased häiringud – müra¹³⁸, hais, õhusaaste – on muutunud praktikas üha teravamaks probleemiks. Tootev ja töötlev tööstus, prügilad, loomapidamiskompleksid, teed, kaevandused, tuulepargid – sedalaadi objektidel on välisõhu kvaliteedile oma mõju, mis avaldub kas müra, õhusaaste või ebameeldiva lõhna näol. Välisõhu kaitse saasteainete eest lähtub välisõhu piirväärtustest, millele vastav õhk ei ohusta inimest olulisel määral. Ometi on kohtupraktikas ette tulnud mitmeid selliseid olukordi, kus müra on küll jäänud piirväärtuste piiresse, kuid on häirinud inimesi sellest hoolimata, kuna mürataluvus on individuaalne ning mürale reageerimine sõltub muuhulgas ka sellest, millisena inimene müra tajub.¹³⁹ Ilmselt ei piisa ka kohtu arvates õiguste kaitseks sellest, kui negatiivse mõjuga tegevus jääb lubatavuse (piirväärtuse) piiresse. Sellisel juhul on kohus riive tuvastamisel lugenud piisavaks terviskahjustava või elukvaliteeti muul moel (nt igapäevarutiini häirimine¹⁴⁰) kahjustava mõju ette näitamist kaebaja poolt.¹⁴¹ Püüeldes veelgi inimsõbralikuma keskkonna poole kui kvaliteedinormidega lubatud, on kohus järgnevas keskkonnamüra kaasuses tuvastanud artikli 8 riive ka häiringu jäämisel kvaliteedinormide piiridesse.

Kuna individuaalsed erinevused müra tajumise suhtes võivad olla küllaltki suured, samas ei tohi olla loomukohane elukeskkonnale kaasaegses linnas ning peab olema tajutav ka laiemale üldsusele,¹⁴² siis on kohus korterelamus tegutseva lärmaka arvutiklubi kaasuses¹⁴³ arvestanud terviskahjustava mõju esinemist tõendava meditsiinilise dokumendi ning müratasemete mõõtmiste puudumisel ka majaelanike korduvate kaebustega häiringu suhtes. See kaasus puudutas Sofia südalinnas

¹³⁷ EIKo 09.06.2005, 55723/00, *Fadeyeva vs. Venemaa*, p 69. Vt ka *supra*, lk 9, samuti *infra*, lk 37.

¹³⁸ Müra kui ebameeldiv, häiriv või muul viisil inimese tervist ja heaolu kahjustav heli. Vt: T. Lahti. Keskkonnamüra hindamine ja müra leviku tõkestamine. Tallinn: Ökokratt 2010, lk 10.

¹³⁹ EIKo 29.09.2009, 18324/04, *Galev jt vs. Bulgaaria*; EIKo 26.02.2008, 37664/04, *Fägerskiöld vs. Rootsi*; EIKo 21.07.2009, 12605/03, *Leon ja Agnieszka Kania vs. Poola*, jt.

¹⁴⁰ EIKo 10.02.2011, 30499/03, *Dubetska vs. Ukraina*.

¹⁴¹ EIKo 29.09.2009, 18324/04, *Galev jt vs. Bulgaaria*; EIKo 12605/03, 21.07.2009, *Leon ja Agnieszka Kania vs. Poola*.

¹⁴² Vrd EIKo 29.09.2009, 18324/04, *Galev jt vs. Bulgaaria*, kus kohtu arvates ei ületanud kaebajaga samas ridaelamus ehitusloata rajatud hambakirurgi kabinetist tulenev müratase kaasaegse linna elukeskkonnas ridaelamutes valitsevat igapäevast mürataset.

¹⁴³ EIKo 25.11.2010, 21475/04, 43449/02, *Mileva jt vs. Bulgaaria*.

kaebajatega samas korterelamus asuvat arvutiklubi, mille tegutsemine põhjustas olulist keskkonnamüra häiringut. Selles kaasuses polnud teostatud mürataseme mõõtmisi, kuid kohus möönis, et nelja aasta jooksul ööpäevaringselt lärmakate ja suitsetavate klientide poolt klubi küllastamisega võis kaasneda tõsine häirivus. Nimelt olid arvutiklubi kliendid peamiselt noorukid, kes kogunesid hoonete ette, lärmasid, tarbisid alkohoolseid jooke ning mõnikord asusid laamendama ja lõhkuma. Kuigi kaebajad said lõpuks siseriikliku kohtu otsuse arvutiklubi tegevuse keelustamise kohta, ei viinud ametnikud seda sellegipoolest ellu. Nii jätkas arvutiklubi tegutsemist kuni klubi omaniku poolt klubi tegutsemise lõpetamiseni mitmed aastad hiljem. Kohus pidas pikaajalist ning kestvat mürahäiringut piisavaks artikliga 8 tagatud õiguste riive tunnistamiseks.

Ebameeldivat lõhna käsitlevates kaasustes on kohus lõhnahäiringu jäämisel piirväärtuste piiresse lugenud riive tuvastamisel samuti piisavaks tervistkahjustava või elukvaliteeti muul moel kahjustava mõju ette näitamist kaebaja poolt. *Walkuska*¹⁴⁴ kaasuses pidas kohus oluliseks, et kaebaja esitaks tervisetõendi, mis tõendaks kaebajal tervise kahjustumise. Kohus mainis ka, et antud juhul polnud tegemist intensiivse loomakasvatusega tegeleva ettevõttega. Kohus ei tuvastanud artikliga 8 kaitstud õiguse riivet. Ilmselt oleks kohus asunud vastupidisele seisukohale, kui kaebaja vaidlustaks suurema ettevõtte tegevust, kus ebameeldiva või ärritava iseloomuga lõhnaainete teke ja levimine ja seega artikli 8 kaitstud õiguste riivamine oleks tõenäolisem, kuna suurem arv loomi tootmisterritooriumil eritab rohkem saasteaineid.

Välisõhu piirväärtused on kehtestatud lähtuvalt otsesest ohust inimtervisele, st terviseuuringud on näidanud, et otsesest ohtu inimtervisele ei esine, kui saasteaine sisaldus välisõhus on alla kehtestatud saastatuse taseme piirväärtuse. Kuid lõhnaainetega seonduvalt on põhiküsimuseks häirivus. Kui lõhnade kahjulik mõju inimeste tervisele väljendub vaid teatud lõhnavate saasteainete võrdlemisi kõrge kontsentratsiooni saavutamise puhul, siis lõhn võib muutuda häirivaks ka juhul, kui kontsentratsioonid on väikesed ja lõhnaainega ei kaasne otsesest terviseohtu. Seetõttu on ebameeldiva lõhna esinemine ja tajumine inimeste poolt seotud pigem kaudse terviseohuga (stress, rahulolematuse jne).¹⁴⁵ Lõhna puhul on tõmmatud paralleele

¹⁴⁴ EIKo 29.04.2008, 6817/04, *Walkuska vs. Poola*.

¹⁴⁵ S. Oisalu jt. Lõhnaained – põllumajandusest ja tööstusest. Tallinn: Balti Keskkonnafoorum 2007, lk 6.

müraga: ta otseselt ei häiri füüsiliselt, pigem psüühiliselt põhjustades inimestes stressi. Stress omakorda põhjustab inimeses bioloogilisi muutusi, mis võivad muuta organismi vastuvõtlikuks haigustele, samas kui lõhn ise ei pruugi olla otsene haigestumise põhjustaja. Lõhnad põhjustavad majanduslikke kahjusid, tavaliselt on sellistel aladel asuva kinnisvara väärtus kahanenud.

Lõhnade tekitatud häiringute suurus sõltub lõhna intensiivsusest, sagedusest, kestvusest ja muudest faktoritest. Sageli on väga raske vältida lõhnade tekitatud häireid, kuna mõningaid lõhnavaid aineid suudavad inimesed tajuda juba väga väikeses kontsentratsioonis, selline aine on näiteks vesiniksulfiid. Inimese nina tunneb seda sellises kontsentratsioonis, mis on enamasti sätestatud piirväärtustest märgatavalt väiksem ning ei pruugi tervisele otseselt kahjulik olla. Seetõttu põhjustavad difuused allikad sageli kohalike elanike kaebusi. *López Ostra vs. Hispaania*¹⁴⁶ kaasuses esitati kaebus kohaliku omavalitsuse tegevusetuse peale, sest viimane talus jäätmekäitluse eeskirju jämedalt rikkuva ja keskkonnaluba mitteomava ettevõtte tegevuse jätkamist, mis väljutas õhku sedasama vesiniksulfiidi. Tähtsustades siinjust kaudsete terviseohtude esinemist kaebajal, selgitas kohus, et keskkonna oluline saastamine võib mõjutada isikute heaolu ja välistada nende poolt oma kodu kasutamise ning selliselt tuua kaasa nende era- ja perekonnaelu kahjustamise ning juba üksnes pidev muretsemine korduvate keskkonnahäiringute ootuses on piisavaks aluseks, et pidada olukorda era- ja perekonnaelu puutumatus rikkumiseks. Kohus nentis, et keskkonna oluline saastamine võib viia isikute era- ja perekonnaelu kahjustamiseni tervist seejuures tõsiselt ohustamata.¹⁴⁷ Samuti avaldas kohtule sügavat muljet asjaolu, et kaebaja ja tema pere pidid keskkonnahäiringut taluma ööpäevaringselt ligikaudu kolm aastat. Eelnevast võiks järeldada, et väheolulise keskkonnahäiringu korral võib artikkel 8 kohalduda, kui inimtegevuse või ainega kaasneva katkematu ebasoodsa mõju inimese elukeskkonnale kestab mõistlikkuse piire.

Lühiajalist keskkonnahäiringut ei pidanud kohus piisavalt tõsiseks *Zammit Maempel vs. Malta*¹⁴⁸ kaasuses, kus kaebajal ei õnnestunud tõendada tervise kahjustamise riski ning

¹⁴⁶ EIKo 09.12.1994, 16798/90, *Lopez Ostra vs. Hispaania*.

¹⁴⁷ Ometi pidas kohus eelnevalt vajalikuks osutada komisjoni järeldusele, mille kohaselt ületas vesiniksulfiidi sisaldus õhus lõhnaainele kehtiva välisõhu saastuse taseme piirväärtust ning võis kaasa tuua inimese tervise kahjustamise. Vt: *Samas*, p 49.

¹⁴⁸ EIKo 22.11.2011, 24202/10, *Zammit Maempel vs. Malta*.

kohus järeldas, et tegemist on väheolulise keskkonnahäiringuga. Kohus möönis, et ilutulestiku demonstratsiooni ajal objektile esinev müra helitase küündis 120 dB-ni, mis võis tekitada kaebajale märkimisväärseid ebamugavusi. Ent kuna tegemist oli ajutise ja lühiajalise keskkonnahäiringuga (kord aastas kahe nädala jooksul teatud intervallidega mõned tunnid), siis leidis kohus, et antud juhul õnnestus riigil õigusesse sekkumisel saavutada õiglase tasakaal kaebaja ning üldsuse huvide vahel.

Tavaliselt pole lõhna mõju kindlaks määratav füüsikaliste või keemiliste mõõtmismeetoditega. Seepärast on lõhnareostuse määramiseks loodud omad meetodid, mis tuginevad paljuski olfaktoorsel analüüsil, st inimninal, samuti kasutatakse elanikkonna küsitlemise meetodit, s.t küsitlusi viiakse läbi kohalike elanike hulgas, kes on lõhna leviku alal elanud aastaid ja omavad olukorrast väga head ülevaadet.¹⁴⁹ Küsitluse meetodi käigus kogutud andemetele tugines ka kohus *Branduse vs. Rumeenia*¹⁵⁰ kaasuses. Selles kaasuses esitas kinnipeetav kaebuse seoses vanglast 20 meetri kaugusele jääva majapidamisjäätmete ladustamise tulemusena põhjustatud lõhnahäiringuga. Ladustamise koha lähistel elavate inimeste seas läbiviidud küsitluse käigus selgus, et ka nemad pidasid jäätmete ladustamise kohas tulenevat ebameeldivat lõhna häirivaks. Vaatamata sellele, et kaebaja tervis oli korras, leidis kohus, et häiringu talumisperioodi pikaajalisuse tõttu oli kaebaja elukvaliteeti ja heaolu kahjustatud. Samuti toonitas kohus, et kaebaja elukvaliteedi ning heaolu kahjustumise näol ei olnud tegemist vabaduskaotusega kaasnevate tagajärgedega. Seetõttu leidis kohus, et tervisekahjustuse puudumine kaebajal ei ole piisavaks aluseks kuulutamaks kaebus vastuvõetamatuks.

Samuti on kohus lõhnahäiringute kaasusestes leidnud, et isiku kaebus võib olla põhjendatud kui lõhnahäiring on olemas, samas kui mõõtmised piirväärtuste ületamist ei näita. Tulenevalt *Mileva* kaasuses esitatud kohtu seisukohtadest võiks samuti järeldada, et kaebus võib olla põhjendatud, kui lõhnahäiring on olemas, ent häiringu mõõtmisi polegi läbi viidud. *Marchis jt vs. Rumeenia*¹⁵¹ kaasuses ei tuvastatud piirväärtuste ületamist. Muuhulgas rõhutas kohus selles kaasuses, et kuigi kaebajate elamud asusid viinavabriku ja jäätmebasseini lähedal, ei tõendanud kaebajad terviseprobleemide all kannatamist ega muud elukvaliteeti kahjustavat mõju. Seega

¹⁴⁹ S. Oisalu jt. Lõhnaained – põllumajandusest ja tööstusest. Tallinn: Balti Keskkonnafoorum 2007, lk 6.

¹⁵⁰ EIKo 07.04.2009, 6586/03, *Branduse vs. Rumeenia*.

¹⁵¹ EIKo 28.06.2011, 38197/03, *Marchis jt vs. Rumeenia*, p 38.

osutuks piirväärtuste mitteületamise korral kaebajale kasulikuks meditsiinilise dokumendi esitamine kohtule, mis kinnitaks tervisekahjustuse esinemist kaebajal, samuti muu elukvaliteedi kahjustava mõju tõendamine. Sarnasele seisukohale asus kohus ka *Galevi*¹⁵² kaasuses, kus kohus tunnistas, et häiringu piirmääradesse jäämisel ei ole koheselt välistatud artikli 8 riive tuvastamine. Selles kaasuse heitis kohus kaebajale ette, et kaebaja ei esitanud ühtegi tõendit, mis näitaks, et kaebaja oleks oluliselt mõjutatud haisust, mis tuli kaebajaga samas ridaelamus tegutsevast hambakirurgi kabinetist.

2.5 Riigi vastutuse aluseks oleva kaitsekohustuse rikkumine

Lisaks puutumusele ning olulise keskkonnahäiringuga kaasneva tervise kahjustamisele ning elukvaliteedi halvenemisele või sellisele riskile arvestab kohus riive tuvastamisel riigil lasuva kaitsekohustuse rikkumisega.

Lähtuvalt artikli 8 sõnastusest ning kohtupraktikast¹⁵³ on sekkumisest hoidumise kohustuse kõrval riigi teiseks kohustuseks kohustus rakendada positiivseid meetmeid eraelu puutumatus kaitseks, sh kaitsta üksikisiku perekonna- ja eraelu kolmandate isikute rünnete eest.¹⁵⁴ Kuna aga konventsiooni artikkel 8 ei taga isikule õigust teatud kindla kvaliteediga elukeskkonnale,¹⁵⁵ siis on kohus leidnud, et küsimus riigi tegutsemise vajadusest tõusetub vaid piisava seose olemasolul isiku elukvaliteedi negatiivse mõjutamise ning riigi vahel.¹⁵⁶ Üldjuhul ei ole keskkonnaasjades riivajaks siiski avalik võim, vaid tavaliselt mõni eraõiguslik subjekt. Riigi vastutus seondub kaitsekohustusega astuda vajalikud ja võimalikud sammud kahjude ärahoidmiseks või minimeerimiseks. Kaitsekohustuse nõuetekohase täitmise kontrollimisel hindab kohus esmalt, kas õigustatud pool võib konkreetsel juhul artikli 8 alusel mõistlikult nõuda keskkonnahäiringuga kaasneva terviseriski vähendamiseks ettevaatusabinõude kasutuselevõttu või keskkonnahäiringuga kaasnenud tagajärgede heastamist just riigi

¹⁵² EIKo 29.09.2009, 18324/04, *Galev jt vs. Bulgaaria*.

¹⁵³ Näiteks EIKo 13.06.1979, 6833/74, *Marckx vs. Belgia*, p 31; EIKo 28.05.1985, 9214/80; 9473/81; 9474/81, *Abdulaziz, Cabales ja Balkandali vs. Ühendkuningriik*, p 67; EIKo 22.10.1996, 22083/93 22095/93, *Stubbings jt vs. Ühendkuningriik*, p 62; EIKo 20.05.2010, 61260/08, *Oluic vs. Croatia*, p 46.

¹⁵⁴ EIKo 09.11.2010, 2345/06 *Deés vs. Ungari*, p 21; EIKo 08.07.2003, 36022/97, *Hatton jt vs. Ühendkuningriik*, p 98.

¹⁵⁵ *Supra*, lk 15 jj.

¹⁵⁶ EIKo 09.06.2005, 55723/00, *Fadeyeva vs. Venemaa*.

käest. Isik võib mõistlikult nõuda riigilt meetmete võtmist juhul, kui keskkonnanäringut põhjustab riigi osalusega ettevõtte või kui riik on teinud otsuse, mis on andnud arendajale õiguse kavandatud tegevus ellu viia ning tegevuse elluviimisel on põhjustatud keskkonnanäringu, mis mõjutab ebasoodsalt isikute tervist ning elukvaliteeti, samuti võib isik nõuda riigilt meetmete võtmist järelevalvemenetluse raames.¹⁵⁷ Samuti arvestab hindamisel kohus keskkonnanäringuga kahju tekitamise või kahju tekkimise riski ettenähtavusega ning keskkonda kahjustava tegevuse kestust. *Fadeyeva*¹⁵⁸ kaasuses pidas kohus oluliseks, et Severstal terasetehase ehitustööd viis läbi riik ning tehas kuulus algselt ka riigile. Juba tegutsemise algusaastatel väljutas tehas masinate talitlushäire tõttu õhku piirväärtusi ületavaid gaasikoguseid, mis põhjustas piirkonna olulist saastust ning elanike tervise kahjustumist. Pärast ettevõtte erastamist 1993. aastal jätkas riik tehase tegevuse üle järelevalve teostamist. Keskkonnajärelevalve käigus tehti arvukalt ettekirjutusi, samuti kohaldati tehase suhtes halduskaristusi. Kohus leidis, et antud juhul oli tegemist pikaajalise keskkonnanäringuga ning riik oli vaieldamatult keskkonnanormatiivide rikkumisest teadlik. Niisamuti leidis kohus *Lopez Ostra*¹⁵⁹ kaasuses, et esines põhjendatud riigi tegutsemisvajadus olukorras, kus riik oli teadlik keskkonnaluba mitteomava ettevõtte aastaid kestnud jämedalt jäätmekäitluse eeskirju rikkuvast tegevusest. ning riik kohaldas ettevõtte suhtes halduskaristusi. oli õigusvastasest tegevusest teadlik.

Kaitsekohustuse rikkumine seisnes nimetatud juhtudel artikli 8 kaitsehüvede kaitse tagamata jätmises. Kaitsekohustuse mõtte on luua avaliku võimu poolt tingimused õiguse sisuliseks ja efektiivseks kasutamiseks. Samas on kohus keskkonnaasjades tunnistanud, et kaitsekohustuse teostamisel on riigil artiklis 8 sisalduvate kaitsehüvede abstraktse kaitsmisõiguse sisutamisel avar mänguruum, kuna mingi hüve kaitsmiseks on enamasti rohkem kui üks võimalus. Eelmises peatükis selgus, et riigi kohustuste hulka kuulub ka keskkonnakvaliteedi piirväärtustest kinnipidamise tagamine. Juhul kui piirväärtusi ületatakse, on tulenevalt kohtupraktikast riigil kaitsekohustuse teostamisel küll lai kaalutusõigus, ometi peavad rakendatavad heastamismeetmed olema *efektiivsed*, s.t meetmeid tuleb rakendada seni, kuni on saavutatud keskkonna vastavus kvaliteedi piirväärtusele, vastasel juhul leiab kohus, et riik on täitmisele kuuluvat

¹⁵⁷ EIKo 08.04.2012, 1387/04, *Yershova vs. Venemaa*.

¹⁵⁸ EIKo 09.06.2005, 55723/00, *Fadeyeva vs. Venemaa*.

¹⁵⁹ EIKo 09.12.1994, 16798/90, *López Ostra vs. Hispaania*.

kohustust rikkunud ning tegemist on isiku õiguste riivega. *Oluic*¹⁶⁰ kaasuses ei suutnud võimud pikaajalise piirväärtusi ületava müra kõrvaldamiseks ja vähendamiseks efektiivseid meetmeid rakendada, mistõttu tuvastas kohus artikli 8 rikkumise. Keskkonnakvaliteedi piirväärtused on kehtestatud teatavasti eesmärgiga vältida inimese tervise kahjustamist ja ebasoodsat muutust keskkonna seisundis. Kui keskkonda kahjustatakse, siis on kohus leidnud, et mõistliku aja jooksul tuleb heastamismeetmeid rakendada seni, kuni on saavutatud keskkonna vastavus kvaliteedi piirväärtusele, vastasel juhul on tegemist isiku õiguste riivega. Seetõttu tuvastab kohus suure tõenäosusega artikli 8 riive, kui vaatamata riigi heale tahtele ja jõupingutustele müra vähendamisel, ei õnnestu riigil piirväärtusi ületavat keskkonnamüra mõistliku aja jooksul vähendada. *Dees*¹⁶¹ kaasus on siin eriti tähelepanuväärne, kuna võrreldes teiste kaasustega, kus võimud ei suutnud võtta kasutusele asjakohaseid meetmeid kaebaja artiklis 8 toodud õiguste kaitseks, kulutas selles kaasuses riik suuri rahasummasid kahjuliku keskkonnamõju leevendamiseks. Ometi ei piisanud sellest artikliga 8 kaitstud õiguste tagamiseks ning kohus järeldas, et riik ei saavutanud õiglast tasakaalu kaebaja ja üldsuse huvide vahel. Sarnasele seisukohale jõudis kohus ka *Dubetska*¹⁶² kaasuses. Seega on isikute artiklis 8 sätestatud era- ja perekonnaelu puutumatus tagamiseks oluline, et riik oleks suuteline mõistliku aja jooksul rakendada tõhusaid meetmeid häiringu vähendamiseks või kõrvaldamiseks, ainuüksi põhjalikust õiguslikust regulatsioonist ja headest kavatsustest ei piisa, kui nimetatud eesmärk jääb täitmata.¹⁶³ Antud juhul tagati isikute õiguste kaitse detailse õigusliku regulatsiooniga, samuti loodi puhvertsoonid, prooviti leida kaebajale tema heaolu vajadustele vastavat uut elamispiinda, ent ükski meede ei osutunud tõhusaks keskkonnasaaste likvideerimisel. Seega ei piisa üksnes adekvaatse keskkonnaregulatsiooni kehtestamisest ja selle elluviimisest halduse tasandil, lisaks peab keskkonnaseisund ka tegelikult vastama kehtestatud nõuetele.

Samas kui keskkonnakvaliteedi piirväärtusi pole ületatud ning ometi on keskkonna halvenemisel häiritud era- ja perekonnaelu nautimine, on samuti kaitsekohustusest

¹⁶⁰ EIKo 20.05.2010, 61260/08, *Oluic vs. Horvaatia*.

¹⁶¹ EIKo 09.11.2010, 2345/06 *Deés vs. Ungari*.

¹⁶² EIKo 10.02.2011, 30499/03, *Dubetska vs. Ukraina*.

¹⁶³ T. Murphy, G. O. Cuinn. Works in Progress: New Technologies and the European Court of Human Rights. – Human Rights Law Review 2010/10, No 4, lk 614.

tuletatav riigile nõue säilitada ja täiendada keskkonnakvaliteeti selliselt, et see oleks kooskõlas era- ja perekonnaelu puutumatusega.¹⁶⁴

Ometi ei rakendu riigi kaitsekohustus üksnes saabunud ebasoodsate tagajärgede korral. Kaitsekohustus võib teatud tingimustel eeldada meetmete võtmist terviseriskide või elukvaliteedi kahjustamise riski puhuks. Suurõnnetuse ohuga ettevõtte puhul on kohus pidanud vajalikuks, et riik levitab käitisest lähtuva õnnetuse mõju piirkonda jääda võivatele isikutele ennetavalt teavet terviseriskide kohta. *Guerra*¹⁶⁵ kaasuses elasid kaebajad külas, mis asus umbes ühe kilomeetri kaugusel väetist ja kaprolaktaami käitlevast eeskirju rikkuvast suurõnnetuse ohuga tehases. Kaebajad esitasid selles asjas kaebuse riigi tegevusetuse peale, kes jättis kaebajad informeerimata nende era- ja perekonnaelu ähvardavatest ohtudest. Kohus leidis selles asja, et kui mingi ettevõtte tegevusega kaasneb terviserisk kohalikele elanikele, paneb see riigile kaitsekohustuse levitada keskkonnateavet avalikkusele riskide hindamiseks. Kohus pidas oluliseks antud kaasuses, et edastatud keskkonnateave oleks võimaldanud elanikel hinnata riske ning kaaluda perekonnaga mujale kolimist. Kohus ei kohaldanud antud kaasuses artiklit 10, vaid leidis artikli 8 rikkumise. Kohus selgitas, et erinevalt artiklist 10 näeb artikkel 8 ette kohustuse rakendada positiivseid meetmeid eraelu puutumatus kaitseks, sh levitada keskkonnateavet, samas artikkel 10 ei sisalda taolist riigi kaitsekohustust.

*Roche*¹⁶⁶ kaasuses kannatas kaebaja mitme haiguse all, mille põhjustajaks olid väidetavalt ipriidi ning närvigaasi testid, mis viidi läbi kaebaja sõjaväeteenistuse ajal Porton Down'i sõjaväe teaduslinnakus Inglismaal. Kaasuse asjaolude kohaselt keeldus riik kaebajale eripensionit määramast, kuna kaebaja ei näidanud põhjuslikku seost tervisehäda ja sõjaväeteenistuse vahel. Põhjusliku seose tõendamise oli raskendatud, kuna riik oli eelnevalt keeldunud asjakohast informatsiooni kaebajale väljastamast. Puuduv informatsioon tekitas kaebajas stressi ning kaebaja leidis, et informatsiooni väljastamata jätmine rikub tema artiklis 8 sätestatud õigusi. Kohus leidis, et asjakohase teave edastamine oleks kaebaja hirmu vähendanud ja võimaldanud hinnata testide tegemisega kaasnenud ohtusid, mistõttu on rikutud artiklit 8. Kaasuses rõhutas kohus,

¹⁶⁴ J. Thornton, S. Tromans. Human Rights and environmental wrongs. Incorporating the European Convention on Human Rights: some thoughts on the consequences for the UK Environmental Law. – *Journal of Environmental Law* 1999/11, No 1, lk 52.

¹⁶⁵ EIKo 19.02.1998, 14967/89, *Guerra jt vs. Itaalia*.

¹⁶⁶ EIKo 19.10.2005, 32555/96, *Roche vs. Ühendkuningriik*.

et riigil on positiivne kohustus luua tõhus ning ligipääsetav menetlus asjakohase informatsiooni kättesaadavaks tegemiseks, mis võimaldab saada teavet terviseriskide kohta spetsiaalse kaebuse esitamiseks.

3. Tõendamiskoormis ja tõendamisstandard

3.1 Kuidas jagab kohus tõendamiskoormise vähese informatsiooni ja teadusliku ebakindluse olukorras?

Kuna isikul on kaebuse esitamise korral edu saavutamiseks äärmiselt oluline teada, mida ning kui palju ta tõendama peab, siis sai kohtupraktika analüüsi pinnalt teha väärtuslikke järeldusi ka tõendamiskoormise jaotuse kohta. Üldjuhul kohus eeldab, et siseriiklik õigus on kooskõlas seaduslikkuse põhimõttega ja kaitseb isikuid artiklis 8 sätestatud õiguste meelevaldse piiramise eest.¹⁶⁷ Seetõttu lasub tõendamise koormis ennekõike poolel, kes vastavale asjaolule tugineb, s.t kaebaja peab näitama, et just tema on asjas n-ö ohver, sh tõendama ebasoodsa mõju või sellise riski olemasolu. Niisiis on soodsamas seisus arvatav või potentsiaalne keskkonnasaastaja, seni kui ei ole tõendatud tema tegevuse ohtlikkust. Kuna kohus on üldjuhul nõudnud mingi aine, objekti või tegevuse keskkonnakahjuliku mõju tõendamisel usaldusväärsete ning piisavate (teadusliku sisuga) andmete esitamist kaebajalt,¹⁶⁸ siis võib segadust külvavate vastukäivate tulemustega ohtlikkust puudutavate uuringute korral tõendamise koormise täitmine kaebaja poolt olla raskendatud. Samuti tuleb arvestada sellega, et mõnede ainete ja tegevuste mõju võib olla pikaajaline, kaudne ja peidetud.¹⁶⁹ Kuna aga ettevaatusprintsipi rakendamise künnise ületamise üle otsustamisel tuleb otsuseid langetada ebakindluse olukorras, siis ongi järgmises kaasuses osutunud määravaks see, et tõendamise koormis oli asetatud kaebajale.

*Luginbühl vs. Šveits*¹⁷⁰ kaasuses leidis kaebaja, et Flawil linna mobiilsidemasti rajamine rikub tema õigust era- ja perekonnaelu puutumatusse. Nimelt kannatas kaebaja elektromagnetvälja tekitatava ülitundlikkuse all, mis tähendab, et isegi elektromagnetväljade sageduste piirväärtuste mitteületamisel oli tema tervis tõsiselt

¹⁶⁷ U. Lõhmus (koost). Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Tartu: Sihtasutus Iuridicum 2003, lk 184. Vt ka: T. Thienel. The Burden and Standard of Proof in the European Court of Human Rights. – German Yearbook of International Law 2007/50, lk 553-554; J. Gerards, H. Senden. The structure of fundamental rights and the European Court of Human Rights. – International Journal of Constitutional Law 2009/7, lk 642 jj.

¹⁶⁸ N. Sadeleer. Enforcing EUCHR Principles and Fundamental Rights in Environmental Cases. – Nordic Journal of International Law 2012/81, lk 67.

¹⁶⁹ C. Raffensperger, J. A. Tickner (toim). Protecting public health and the environment: implementing the precautionary principle. Washington, Covelo: Island Press 1999, lk 77-81.

¹⁷⁰ EIKo 17.01.2006, 42756/02, *Luginbühl vs. Šveits*.

ohustatud. Šveitsi föderaalkohus oli oma 10.02.2003 otsuses nimetatud asjaolu kinnitanud ning lisanud, et masti rajamisega kaebajale tekitatav stress võib ülitundlikkust suurendada. Samal aastal keskkonna-, metsa- ja maastikukaitse riigibüroo läbiviidud uuringust selgus, et siseriiklikke piirväärtusi ületav mobiiltelefonide kiirus avaldab negatiivset mõju inimese tervisele ja eelkõige põhjustab kiirus muutusi ajulainetes, samuti põhjustab kiirus peavalu, keskendumis- ja unehäireid, kurnatust ning sügelust. Tulenevalt uuringust ei saanud kategooriliselt välistada ka piirväärtusi ületava kiirguse tagajärjel leukeemia ja ajuvähi haigestumise riski. Samuti väideti uuringus, et uuringu valmimise hetkeks polnud teostatud teaduslikke uuringuid, mis käsitleksid mobiiltelefoni ümber tekkiva elektromagnetvälja võimsusvoo tugevuse sõltuvust mobiilsidemasti kaugusest. Seetõttu järelitati, et lõplike järelduste tegemiseks oli veel liiga vähe andmeid ja valitses teaduslik ebakindlus nii kahju olemuse kui ka tõenäosuse osas. Kohus tunnistas kaebuse vastuvõetamatuks tuginedes just nendele samadele asjaoludele ning lisas, et antud juhul oli riigil piisav õiguslik regulatsioon, mis tagaks elektromagnetvälja tekitatava ülitundlikkuse all kannatavate isikute õiguste kaitse juhaks, kui kunagi peaksid teaduslikud uuringud sellise riski eksisteerimise tõestama. Kohus jõudis järeldusele, et antud juhul on tegemist spekulatiivse riskiga ning tuginedes riigi avarale kaalutlusruumile ning üldsuse huvile kiire mobiilsidevõrgu vastu pidas kohus kohaseks ettevaatusabinõude rakendamist lõplike teaduslike seisukohtade puudumise ettekäändel edasi lükata.

Spekulatiivsed on sellised keskkonnariskid, mis põhinevad üksnes oletustel ilma, et neile oleks toeks mingitki teooriat.¹⁷¹ Tõsi, spekulatiivsete riskidega arvestamine ei ole mõistlik, kuna see tooks kaasa igäühe puutumuse igas küsimuses. Samas on kaheldav, kuivõrd elektromagnetväljade ohtlikkus kujutab endast taolist riski. Elektromagnetväljade ohtlikkust või ohutust tervisele pole lõpuni tõestatud, ebakohti ning vastuolusid tekitab ka inimeste vastuvõtlikkus kiirgusele.¹⁷² Iseasi, kas teadus suudab alati anda lõplikku ja ammendavat vastust tegevuse keskkonnamõju kohta. See, et täna ei ole mingite mõjude kohta teavet, ei anna alust kindlalt väita, et selliseid hüpoteetilisi mõjusid ei eksisteeri. Ometi tunnistas kaasuses ka keskkonnakaitse

¹⁷¹ H. Veinla. Ettevaatusprintsip keskkonnaõiguses. Doktoritöö. Tartu 2004, lk 26. – Arvutivõrgus: <http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/1079/Veinlapdf?sequence=5> (10.04.2013)

¹⁷² A. W. Wood. How dangerous are mobile phones, transmission masts, and electricity pylons? – Archives of Disease in Childhood 2006/91, lk 361, 364-365.

riigibüroo, et mobiiltelefonide kiirus võib põhjustada sellise haigestumise, mille tagajärjeks on surm. Seega oli tegemist prioriteetsete õigushüvede – inimelu ja -tervise – potentsiaalse ohustamisega. Leian, et tulenevalt kaitstava hüve kaalukusest oleks antud juhul lähtudes ettevaatusprintsibi kohane riski puudumise tõendamise kohustuse panemine riigile, kes praegusel juhul ei tõendanud tegevuse ohutust, vaid pigem tões, et riski puudutavad andmed on vastukäivad ning mittelõplikud, s.o tegeles taustinformatsiooni kogumise ja esialgsete hinnangute andmisega. Samas on hilisemas *Tatari* kaasuses kohus siiski leidnud, et seal, kus aine või tegevus võib ohustada inimese tervist või kahandada heaolu, on sobiv rakendada ettevaatuspõhimõtet isegi juhul kui puuduvad lõplikud tõendid aine ja selle oletatavate tagajärgede põhjusliku seose kohta.¹⁷³ Ometi ka selles kaasuses oli kahjuliku mõjutuse olemasolu sunnitud tõendama kaebaja. Kohus ei aseta küll tõendamise koormist üksnes kaebuse esitajale, ka riigid peavad kohtuga koostööd tegema ja esitama täiendavaid andmeid ning kohtul endalgi on täiendavate tõendite kogumise õigus. Ometi ei pruugi isegi riigi valmisolek koostööks vähendada teaduslikku ebakindlust ning aidata ebasoodsamasse olukorda asetatud kaebajat, kellelt eeldatakse olenemata kaitstava hüve kaalukusest veel lisaks ka ohtlikkuse tõendamist kõrgel tasemel.¹⁷⁴

Ometi on kohus mitmes lahendis pidanud põhjendatuks tõendamiskoormise ümberasetamist avalikule võimule. Kui keskkonnamõju hindamise käigus selgitatakse välja tegevuse võimalikud riskid või on siseriiklik kohus leidnud, et isikul esineb antud juhul puutumus ning isiku õigusi on rikutud, samuti kui isik elab piirkonnas, kus on korduvalt mõõdetud piirväärtusi ületavaid heitekoguseid, ei pea kannatanu sellistel juhtudel tõendama ebasoodsa mõju olemasolu, vaid tõendamiskoormis läheb üle riigile, kes peab tõendama sekkumise õigustatust. Sellisel juhul eeldatakse kahju või muu ebasoodsa mõju põhjustamist ning riik vabaneb vastutusest vaid siis, kui ta tõendab, et tema poolt olid rakendatud kõik vajalikud keskkonnakaitsemeetmed ning muud kohased ettevaatusabinõud.¹⁷⁵ *Taskini*¹⁷⁶ kaasuses on kohus lähtunud olulise keskkonnamõjuga tegevuse puhul ümberpööratud tõendamiskoormusest ning eeldanud isikute huvi kaalukust ja puutumust. Selles kaasuses tugines kohus Türgi kõrgeima halduskohtu 13.05.1997. a otsusele, mille kohaselt ei olnud tegevusloa andmise

¹⁷³ *Supra*, lk 24-25.

¹⁷⁴ Vt 3.2 ptk; samuti T. Thienel. The Burden and Standard of Proof in the European Court of Human Rights. – German Yearbook of International Law 2007/50, lk 587.

¹⁷⁵ Vt ka 2.5 ptk.

¹⁷⁶ EIKo 10.11.2004, 46117/99, *Taskin jt vs. Türgi*.

kaalutusotsuse tegemisel arvestatud piisavalt avalikkuse huvidega. Peatumata puutumuse ning keskkonnanahäiringu olulisuse hindamisel, asus kohus hindama, kas riik on täitnud artiklist 8 tulenevaid menetluslikke kohustusi nõuetekohaselt. Kohus pidas Türgi menetlust üldiselt artikliga 8 kooskõlas olevaks, ent leidis rikkumise siiski selles, et kõrgema halduskohtu otsuse kaevanduse sulgemise kohta täideviimine võttis liiga kaua aega. Viivitus ei lubanud asjaosalistel nautida oma kodust viisil, mis oleks jätnud nende era- ja perekonnaelule negatiivset mõju avaldamata.

*Dubetska*¹⁷⁷ kaasuses tunnistas kohus, et tervise aspekt pole artikli 8 selge ja üheselt mõistetav osa, kuna keskkonnanahäiringu mõju on keeruline eristada muudest asjaomastest teguritest nagu näiteks isiku vanus, elukutse ja elustiil. Analüüsid esitatud tõendeid leidis kohus, et kaebaja ei õnnestunud esitada piisavalt veenvaid tõendeid kaebajal tekkinud kahju olemasolu või sellise riski kohta. Ometi nõustus kohus, et antud juhul oli kahju täpne määratlemine ja iseloomustamine raskendatud tulenevalt saastuse hajususest. Kohus leidis siiski, et keskkonnakvaliteedi piirväärtusi tõsisel määral ületavas saastuse piirkonnas elamine võib kaasa tuua kaebajal terviseriski tekkimise. Kohus lähtus niisiis keskkonda mõjutava tegevuse tagajärje hajususest tuleneva selgusetuse korral põhimõttest, et mida suurem on tegevuse eeldatav keskkonnamõju, seda suurem on puutumuse tõenäosus. Kohus arvestas siin kaebaja tõenditega, mis osutasid mitmel korral asjakohases piirkonnas heite piirväärtuste mitmekordsele ületamisele. Niisiis võib järeldada, et kui objekti ei ole nõuetekohaselt käitunud, eeldab kohus, et kahju põhjustati objektist lähtuva erilise ohu tagajärjel, kui ohtlik objekt võis kahju põhjustada. Kokkuvõttes leidis kohus selles asjas artikli 8 rikkumise, kuna riigil ei õnnestunud mõistliku aja jooksul (kaebaja oli sunnitud saastust taluma kaksteist aastat) vähendada ega kõrvaldada keskkonnanahäiringu mõjusid ning pakkuda siseriiklike kohtute otsustega ette nähtud kaebaja perele heaolu tingimustele vastavat muud elamispinda.

Niisiis on kohus üldjuhul olulise keskkonnamõjuga tegevuste puhul lähtunud tõendamiskoormise ümberasetamisest ning eeldanud isikute ohvriks olemist, kui isiku puutumust on kinnitanud keskkonnamõju hindamised või siseriiklikud kohtud või kui isik elab piirkonnas, kus on korduvalt mõõdetud piirväärtusi ületavaid heitekoguseid

¹⁷⁷ EIKo 10.02.2011, 30499/03, *Dubetska vs. Ukraina*.

ning isiku ohvriks mitteolemine ei ole selge. Ohvriks mitteolemine võib olla ilmne, kui keskkonnamõjud põhinevad üksnes üldistel teadmistel ning oletustel, s.o tegemist on spekulatiivsete riskidega.

3.2 Tõendamisstandard

Tavaliselt on kohus nõudnud tõendamist lähtuvalt „väljaspool mõistlikku kahtlust“ standardist. Samas tuleb kaebeõiguse olemasolu hindamisel keskkonnaasjades arvestada ka valdkonna peamise eripäraga, milleks on selgusetus, mis avaldub peamiselt teaduslikus ebakindluses.¹⁷⁸ Üldjuhul ei tule ettevaatusprintsipi kohaselt paratamatu teadusliku ebakindluse tingimustes lähtuda mitte objektiivsete asjaolude täpsest hindamisest, vaid just mõistlikust kahtlusest.¹⁷⁹ Kohtupraktikast lähtuvalt õigustavad ettevaatusprintsipi rakendamist siiski pigem küllaldased spetsiifilised teaduslikud uuringud. Ka *Tatari* kaasuses, kus kohus leidis, et ettevaatuspõhimõtet on sobiv rakendada isegi juhul kui puuduvad lõplikud tõendid aine ja selle oletatavate tagajärgede põhjusliku seose kohta, tugines kohus eelkõige keskkonnasaastaja ekstraheerimisprotsessis käitava naatriumtsüaniidi keskkonnamõju uuringute tulemustele. Samuti näitas *Luginbühli* kaasus, et kohus on leidnud, et ettevaatusprintsipi rakendamist tingiva riski ulatuse ja tõenäosuse tõendamiseks ei piisa üldistest teooriatest ning keskkonnamõju tuleneva riski hindamiseks on vajalik konkreetsete kahjule viitavate uuringute läbiviimine. Arvan, et sellise ettevaatusprintsipi rakenduskünnis kohaldamine on õigustatud siis, kui tegemist on tervist mittemõjutava keskkonnamõjuga. Oluliselt kaalukama tervise kaitsehüve korral oleks põhjendatud keskkonnamõju ohtlikkuse tõendamise koormist kandva kaebaja olukorra lihtsustamiseks leebema mõistliku kahtluse piiridesse jääva standardi kohaldamine, eriti kui teadlaste vahel puudub küllaldane konsensus häiringu pikaajalise ning kaudse keskkonnamõju suhtes. Rangema tõendamisstandardi kohaldamine teaduse võimetuse tõttu näha piisavalt ette keskkonnamõjusid tundub autorile äärmiselt ebaõiglase.

¹⁷⁸ K. Relve. Füüsiliste isikute subjektiivne avalik õigus ja põhjendatud huvi keskkonnaasjades. – *Juridica* 2004/1, lk 26.

¹⁷⁹T. O’Riordan, J. Cameron (toim). *Interpreting the Precautionary Principle*. London: Cameron and May 1994, lk 73-74.

Samas on kohus aksepteerinud, et „väljaspool mõistlikku kahtlust“ standard on täidetav piisavalt veenvatele, selgetele ja ühemõttelistele järeldustele jõudmisel või ümberlökkamatute eelduste olemasolul ning tunnistanud, et taoline lähenemine lubab teatud paindlikkust juhuks kui kohtul tuleb langetada otsuseid vähese informatsiooni ja ebakindluse olukorras.¹⁸⁰ Paindlikkus on võimaldanud leida kohtul artikli 8 rikkumise ka olukordades, kus keskkonna kvaliteedinõuete rikkumine ei ole ilmselge ning keskkonnahäiringu tagajärjed ei ole selgelt piiritletavad, vaid on hinnangulised.

*Fadeyeva*¹⁸¹ kaasuses oli keset tihedalt asustatud linna tegutsev terasetehas oluline saasteallikas, ent tekitatud saastuse ulatus oli vaieldav. Kaebaja elas tehase lähedal ja kannatas reostuse tõttu tõsiste tervisehäädade käes. Tal ei olnud võimalik muuta oma olukorda mujale kolimisega ega ka mingisugust lootust, et võimud ta saastatud alalt lähimas tulevikus ümber paigutaksid, sest selliste ümberpaigutamiste ootenimekiri oli pikk. Kohus osutas võimalusele kombineerida kaudseid tõendeid ja aktsepteeris näiteks argumenti, et seal, kus õigusaktidega lubatud saastuse taset oli märkimisväärse aja jooksul oluliselt ületatud, on tõenäoline, et saastus oli asjassepuutuvate isikute tervisele ohtlik. Kohus nõustus ka argumendiga, et sellise olukorra tagajärjeks on tervisekahjustus isegi siis, kui saastega ei kaasnenud mõõdetavat kahju. Kaebaja poolt esitatud meditsiinilistest dokumentidest ei selgunud põhjuslik seos terasetehase tekitatud saaste ja kaebaja haiguse vahel. Küll aga selgus meditsiinilisest raportist, et iga inimene, kes sellise saastega kokku puutub, kannatab tõsise heaolu ja tervisekahjustuse all, samuti on saaste tõstnud üldist elanikkonna suremust. Vaatamata tõenduslikele raskustele, mis tulenesid riigi soovimatusest avaldada informatsioon saastetasemete kohta, pidas kohus kaudsete argumentide kombinatsiooni piisavaks, et tuvastada artikli 8 riive. Ka hiljutises *Grimkovskaya*¹⁸² kaasuses pidas kohus kaudsete tõendite kombinatsiooni piisavaks riive tuvastamiseks „väljaspool mõistlikku kahtlust“, ent toonitas, et kaudsete tõendite kombinatsioon peab olema tugev ja veenev häiringu intensiivsuse näitamiseks.

¹⁸⁰ EIKo 02.12.2010, 12853/03, *Ivan Atanasov vs. Bulgaaria*, p 75.

¹⁸¹ EIKo 09.06.2005, 55723/00, *Fadeyeva vs. Venemaa*.

¹⁸² EIKo 21.07.2011, 38182/03, *Grimkovskaya vs. Ukraina*.

Kokkuvõte

Tulenevalt kohtupraktikast ja õiguskirjanduses valitsevast arvamusest hõlmab artikli 8 esemeline kaitseala keskkonnaasjades kodu ja eraelu puutumatus kaudu eelkõige isiku privaatsust ja füüsilist heaolu.

Kohus on keskkonnaasjades leidnud, et õigus kodu puutumatusel hõlmab mitte ainult kodu kui inimese peamist eluruumi, vaid laiemalt füüsilist ruumi, mida igäüks võib üldlevinud arusaamade järgi pidada tema isiklikuks alaks, kuhu avalik võim ega kolmandad isikud tema loata üldjuhul tungida ei tohi. Kohus on leidnud, et kodu puutumatus võivad riivata väljastpoolt tulevad elukvaliteeti häirivad tegurid. Samas on kohus rõhutanud, et kuigi artikkel 8 keelab kodu olemasolul sinna tungimise, ei sätesta artikkel 8 õigust saada ja omada kodu mingis kindlas piirkonnas või teatud kvaliteediga keskkonnas. Kohus on märkinud, et tõsine keskkonnasaaste võib mõjutada inimese heaolu ja sundida kodu maha jätma või takistada selle kasutamist. Heaolu aspekt on kohtu hinnangul siiski keeruline üheselt või mingites kindlates raamides määratleda. Tegemist on olnud pigem hinnangulise kategooriaga, mis on paljuski iga indiviidi poolt subjektiivselt määratletav, arvestades tema isiklike huve.

Kohus on tunnistanud, et eraelu ja sh kodu puutumatus tagamine ning tervisekaitse on kattuvad eesmärgid. Samas on kohus märkinud ka seda, et keskkonda mõjutavate tegevuste tagajärjed on harva personaalselt suunatud, enamasti iseloomustab neid hajusus, mistõttu on igal konkreetsel juhul keskkonnahäiringu negatiivse mõju isiku tervisele kindlaks tegemine võrdlemisi keeruline ülesanne. Tervise aspekt pole kohtu arvates konkreetse konventsiooniõiguse selge ja üheselt mõistetav osa, kuna keskkonnahäiringu mõju on mõneti keeruline eristada ka muudest asjaomastest teguritest nagu näiteks isiku vanus, elukutse ja elustiil. Tervist ja subjektiivset heaolu hõlmav elukvaliteet on seega määratlemata õigusmõiste, mida saab sisustada konkreetsel juhtumil arvestades puudutatud isikute huve ja tõekspidamisi.

Seoses eraelu kaitsega on kohus märkinud, et eraelu puutumatus kaitsealasse kuulub ka nn isiklik ruum või isiku elukeskkond, mille korraldus määrab oluliselt inimese

heaolu ja tema tervisliku seisundi. Kohus on tunnistanud, et avalik võim ega kolmandad isikud ei tohi üldjuhul isiku loata tema isiklikku ruumi tungida ning isiklikku ruumi tungimine selle saastamise kaudu võib kaasa tuua konventsiooniõiguse eventuaalse rikkumise.

Eraelu ulatus ei näi siiski päris selge osas, mis hõlmab elukvaliteeti väljaspool isiku eluruume. Piiri isiku kodu ja keskkonna, millega isikul puudub tihedam seos kui ülejäänud avalikkusel, ei pruugi olla võimalik selgelt tõmmata. Samas on eraelu kaitse puhul peetud tähtsaks isiku õigust luua ja arendada suhteid teiste inimeste ja kodu puutumatusse õiguse direktsest kaitsest väljajääva isikut ümbritseva keskkonnaga, kuna sellised suhted aitavad kaasa isiksuse arengule ning tagavad isiku õiguse identiteedile. Komisjon on leidnud, et ka elustiil, mille puhul elukohta valikul lähtutakse teatud kindlatest põhimõtetest, võib kuuluda eraelu ja kodu puutumatusse kaitsealasse.

Tulenevalt keskkonnaküsimuste eripärast on kohus leidnud, et artikkel 8 on ainult siis üksikjuhul kohaldatav, kui olid täidetud riive kolm eeldust:

- 1) tegemist peab olema otsese ja tõsise sekkumisega kaebaja õigusesse era- ja perekonnaelu puutumatusse;
- 2) keskkonnahäiring on ületanud teatud künnise, millest alates ei saa häiringut lubada isiku artikliga 8 kaitstud hüvede võimaliku kahjustamise tõttu;
- 3) vastutuse aluseks olevat täitmisele kuuluvat kaitsekohustust on rikutud.

Seoses otsese ja tõsise sekkumisega kaebaja õigusesse era- ja perekonnaelu puutumatusse (n-ö isiklik puutumus) leidsin, et konventsioon ei taga isikule õigust teatud kindla kvaliteediga elukeskkonnale: artikli 8 riive küsimus tõusetub siis, kui keskkonna kaudu mõjutatakse negatiivselt isiku elukvaliteeti.

Keskkonnamõjul on kohtu arvates isiklik puutumus siis, kui isik on mõjutatavat keskkonnaressurssi kasutanud ning saanud kasutamisega seoses materiaalselt kasu. Samuti kui kaebajal on sellega tihedam seos kui ülejäänud avalikkusel ning keskkonnamõjust sõltub oluliselt kaebaja elukvaliteet. Kohus on tunnistanud, et isiku elukeskkonnaks ei ole vaid tema kinnistu, vaid vähemalt ka tema elukohta vahetult ümbritsev avalik ruum, iseäranis elamu vahetus läheduses asuvad looduslikud objektid. Siiski lähtub kohus puutumuse hindamisel eelkõige negatiivselt mõjutatud keskkonnaosa tegelikust kasutusest, mille näol on tegemist üpris meelevaldselt

sisustatava kontseptiga. Teine sõlmprobleem on see, et kuigi kohus on tunnistanud artikli 8 riive olemasolu isiku elukvaliteedi negatiivsel mõjutamisel keskkonna kaudu, pole kohus senini selgitanud, milline on see keskkonna kvaliteet, mis vastab inimese tervise ja heaolu vajadustele.

Kuigi kaasaegne keskkonnapoliitika peab tähtsaks, et keskkonda kaitstakse kui väärtust iseeneses, olenemata selle otsesest seosest inimeste heaolu ja huvidega, tuleb kokkuvõtteks tunnistada, et keskkonnakaitse lülitamine käesoleva konventsiooniõiguse sfääri on olnud võimalik üksnes osas, kus keskkonna saastamine toob kaasa konkreetsete isikute õigusi puudutavad tagajärjed, keskkonnakaitse valdkonnad, mis ei ole isiklike hüvedega seotud (nagu bioloogilise mitmekesisuse kaitse), jäävad sellest välja.

Samuti jõudsin töös järeldusele, kohus pidanud võimalikuks võtta vastu kaebusi ka n-ö potentsiaalsetelt ohvritelt, s.t on piisanud sellest, et kaebajad tõendavad konventsiooniga kaitstud õiguste rikkumise riski olemasolu. Seejuures ei pööra kohus käesoleval ajal erilist tähelepanu negatiivsete tagajärgede esinemise tõenäosuse astmele ega tagajärgede raskusele. Olgugi, et kohus on oma lahendites korduvalt kasutanud *riski* ja *ohu* mõistet, puuduvad riski ja ohu mõistekasutuse kohta selgitavad lahendid. Siiski selgus kohtulahendite tähelepanelikul lugemisel, et kohus lähtub pigem kahjuliku tagajärje realiseerumise tõenäosusest, mille esinemisel on küll teada, milline võib olla tegevuse tagajärg (mis ei pruugi olla oluline), kuid selles osas pole selgunud veel lõplikke tõendeid, s.t negatiivse tagajärje saabumise tõenäosus ei ole täpselt teada, kuid see on võimalik ehk oluliseks faktoriks on teaduslik ebakindlus tagajärje saabumise osas. Taolisest lähenemisest järeldasin, et üldjuhul on keskkonnaoht kohtupraktikas samastatav keskkonnariskiga negatiivsete jagajärgede tõenäosuse tähenduses ning kohus rakendab vastavalt madalamat keskkonnariski tõrjumise künnist ning ettevaatusprintsipi. ettevaatusprintsip on kohtu käsitluses aja jooksul omandanud selgemaid piirjooni ja muutunud radikaalsemaks, lubades meetmete võtmise alusena suuremat ebamäärasust.

Samuti näitasid töös analüüsitud kaasused, et vaatamata *ex post* kaitse eelistamisele, on kohus aja jooksul muutnud oma suhtumist ennetavasse keskkonnakaitsele ning on ettevaatusprintsipi *expressis verbis* nimetanud ja seda ka oma lahendites rakendanud. Aja jooksul on ettevaatusprintsip kohtu käsitluses omandanud selgemaid piirjooni ja

muutunud radikaalsemaks, lubades meetmete võtmise alusena suuremat ebamäärasust. Siiski isegi kui isikul on tuvastatud puutumus, ei kaasne mistahes ebasoodsa keskkonnamõjuga isiku artikliga 8 tagatud õiguste riivamine ja seega artikli 8 kohaldamine. Tulenevalt kohtupraktikast peab üldjuhul tegemist olema olulise keskkonnahäiringuga, mis võib kaasa tuua inimese tervise kahjustamise ning elukvaliteedi halvenemise. Samas ei ole kohus harilikult kasutanud kahju iseloomu määratlevat sõnastust. Selle asemel kasutab kohus pehmemat ebasoodsa mõju (*harmful effect*) formuleeringut, mis on võimaldanud vastu võtta kaebusi ka potentsiaalsetelt ohvritelt.

Üldjuhul ei ole kohus eeldanud, et keskkonnakvaliteedi piirväärtuse ületamisel kaasneb alati inimese tervise või heaolu kahjustamine. Konventsioon nimetab seaduslikkust ühe konventsiooni põhiväärtusena. Printsibi eesmärk on pakkuda isikutele kaitset riigivõimuorganite omavoli eest ja tagada isikute õiguskindlus. Ometi pole kohus ainuüksi tegevuse või toiminguga õigusvastasust (näiteks erinevate piirmäärade ületamist või tegevusloata ettevõtte tegutsemist jms) pidanud piisavaks aluseks artikli 8 riive tunnistamiseks, ning on reeglina nõudnud, et kaebaja tõendaks, et keskkonnaohtliku tegevuse tagajärjed mõjutavad negatiivselt ja oluliselt keskkonna vahendusel kaebaja tervist ja elukvaliteeti või et konkreetse tagajärje ilmumine on tõenäoline. Nimelt on konkreetsel juhul artikkel 8 kohaldatav alles siis, kui riik on mõjutanud artiklis 8 nimetatud kaitsehüvesid kaebaja jaoks ebasoodsalt, s.t riive tuvastamisel on oluline kahjustava tegevuse või toiminguga faktiline, mitte õiguslik mõju. Kui riive on kohtu poolt tuvastatud, siis vallandab riive riigi tegutsemise õigustamise vajaduse vastavalt artikli 8 lõikele 2. Tegevuse või toiminguga õigusvastasus ongi asjakohane alles sekkumise õigustatuse kindlakstegemisel, kusjuures kohus ei ole pidanud tegevuse õigusvastasust lõplikult määravaks artikli 8 rikkumise tuvastamisel ning on kontrollinud ka ülejäänud artikli 8 lõikes 2 nimetatud tingimuste täidetust.

Ka keskkonnakvaliteedi piirväärtused ei ole kohtu arvates piisavalt paindlikult kohaldatavad erinevatele olukordadele ega võimalda igal üksikul juhtumil määrata keskkonna tegelikku seisundit ja häiringu mõju kaebajale. Piirväärtuste ületamine võib aga ei pruugi kaasa tuua kaebaja jaoks ebasoodsa mõju, mistõttu on kohus koguni keskkonnakvaliteedi piirmäärade ületamisel nõudnud, et kaebaja esitaks meditsiinilise

tõendi tervisekahjustuse kohta või tõendaks, et tema õigust erelu ja kodu puutumatusel on muul moel oluliselt riivatud.

Samas on kohus *López Ostra* kaasuses tõdenud, et keskkonna oluline saastamine võib mõjutada isikute heaolu ja välistada nende poolt oma kodu kasutamise ja nautimise ning selliselt viia era- ja perekonnaelu puutumatusesse rikkumiseni tervist seejuures tõsiselt ohustamata. Siin tuleb silmas pidada kohtu tõdemust, mille kohaselt on riikidel õigusesse sekkumise hoidumise kohustuse ning positiivse kohustuse rakendada meetmeid kaitsehüvede kaitseks sisutamisel lai kaalutusõigus. Isegi kui kaebajal õnnestub tõendada, et antud juhul sekkuti era- või perekonnaellu, kahandavad lai kaalutusõigus ning piiranguklausli (artikkel 8 lg 2) sõnastus, millest johtuvalt kontrollib kohus, kas õiguse riive on õigustatud, kaebuse rahuldamise šansse oluliselt. Üsna üksmeelselt ollakse seisukohal, et konventsiooni artikkel 8 teine lõige on sedavõrd avaralt sõnastatud, et võimaldab riivata perekonna- ja eraelu puutumatus peaaegu igal mõeldaval põhjusel. Samas mida kaalukam on kaitstud väärtus (nt inimese tervis), seda väiksem on riikide kaalutusõigus. Seetõttu arvan, et kaebuse väljavaated on alati paremad kui kaebaja suudab tõendada kas või tervisekahjustuse riskiolemasolu, kuna nagu selgus töö eelmisest peatükist aktsepteerib kohus inimtervise kaitsega seoses ettevaatusprintsipi madalat rakenduskünnist. Samuti tuleb arvestada väiksema kaaluga hüve kahjustamisele toetumisel, et tõenäoliselt kaaluvad artikli 8 lõikes 2 toodud sekkumist õigustavad legitiimsed eemärgid väiksema kaaluga väärtused üles.

Niisiis ainuüksi keskkonnakvaliteedi piirväärtuse ületamisest artikliga 8 kaitstud õiguste riive tuvastamiseks ei piisa. Riive kindlakstegemine sõltub pigem üksikjuhtumi asjaoludest nagu häiringu intensiivsus ja kestus ja nende koosmõju ning füüsiline ja vaimne mõju kaebaja tervisele ja elukvaliteedile, olemasolevatest tõenditest, samuti üldistest keskkonnatingimustest vaidlusaluses piirkonnas. Kohus on olnud seisukohal, et artikkel 8 ei kohaldu, kui konkreetne keskkonnoaht või juba teoksaanud oluline keskkonnahäiring on loomukohane elukeskkonnale kaasaegses linnas.

Lisaks puutumusele ning olulise keskkonnahäiringuga kaasneva tervise kahjustamisele ning elukvaliteedi halvenemisele või sellisele riskile arvestab kohus riive tuvastamisel riigil lasuva kaitsekohustuse rikkumisega.

Lähtuvalt artikli 8 sõnastusest ning kohtupraktikast on sekkumisest hoidumise kohustuse kõrval riigi teiseks kohustuseks kohustus rakendada positiivseid meetmeid eraelu puutumatus kaitseks, sh kaitsta üksikisiku perekonna- ja eraelu kolmandate isikute rünnete eest. Kuna aga konventsiooni artikkel 8 ei taga isikule õigust teatud kindla kvaliteediga elukeskkonnale, siis on kohus leidnud, et küsimus riigi tegutsemise vajadusest tõusetub vaid piisava seose olemasolul isiku elukvaliteedi negatiivse mõjutamise ning riigi vahel.

Kaitsekohustuse rikkumine seisneb üldjuhul artikli 8 kaitsehüvede kaitse tagamata jätmises. Kaitsekohustuse mõtte on luua avaliku võimu poolt tingimused õiguse sisuliseks ja efektiivseks kasutamiseks. Samas on kohus keskkonnaasjades tunnistanud, et kaitsekohustuse teostamisel on riigil artiklis 8 sisalduvate kaitsehüvede abstraktse kaitsmisõiguse sisutamisel avar mänguruum, kuna mingi hüve kaitsmiseks on enamasti rohkem kui üks võimalus.

Juhul kui piirväärtusi ületatakse, on tulenevalt kohtupraktikast riigil kaitsekohustuse teostamisel küll lai kaalutusõigus, ometi peavad rakendatavad heastamismeetmed olema *efektiivsed*, s.t meetmeid tuleb rakendada seni, kuni on saavutatud keskkonna vastavus kvaliteedi piirväärtusele, vastasel juhul leiab kohus, et riik on täitmisele kuuluvat kohustust rikkunud ning tegemist on isiku õiguste riivega.

Ometi ei rakendu riigi kaitsekohustus üksnes saabunud ebasoodsate tagajärgede korral. Kaitsekohustus võib teatud tingimustel eeldada meetmete võtmist terviseriskide või elukvaliteedi kahjustamise riski puhuks. Suurõnnetuse ohuga ettevõtte puhul on kohus pidanud vajalikuks, et riik levitab käitisest lähtuva õnnetuse mõju piirkonda jääda võivatele isikutele ennetavalt teavet terviseriskide kohta.

Seoses tõendamiskoormisega ning tõendamisstandardiga on kohus eeldanud, et siseriiklik õigus on kooskõlas seaduslikkuse põhimõttega ja kaitseb isikuid artiklis 8 sätestatud õiguste meelevaldse piiramise eest. Seetõttu lasub tõendamise koormis ennekõike poolel, kes vastavale asjaolule tugineb, s.t kaebaja peab näitama, et just tema on asjas n-ö ohver, sh tõendama ebasoodsa mõju või sellise riski olemasolu. Niisiis on soodsamas seisus arvatav või potentsiaalne keskkonnasaastaja, seni kui ei ole tõendatud tema tegevuse ohtlikkust. Kuna kohus on üldjuhul nõudnud mingi aine, objekti või

tegevuse keskkonnakahjuliku mõju tõendamisel usaldusväärsete ning piisavate (teadusliku sisuga) andmete esitamist kaebajalt, siis võib segadust külvavate vastukäivate tulemustega ohtlikkust puudutavate uuringute korral tõendamise koormise täitmine kaebaja poolt olla raskendatud. Samuti tuleb arvestada sellega, et mõnede ainete ja tegevuste mõju võib olla pikaajaline, kaudne ja peidetud. Kuna aga ettevaatusprintsipi rakendamise künnise ületamise üle otsustamisel tuleb otsuseid langetada ebakindluse olukorras, siis ongi osutunud määravaks see, et tõendamise koormis on asetatud kaebajale.

Kohus ei aseta küll tõendamise koormist üksnes kaebuse esitajale, ka riigid peavad kohtuga koostööd tegema ja esitama täiendavaid andmeid ning kohtul endalgi on täiendavate tõendite kogumise õigus. Ometi ei pruugi isegi riigi valmisolek koostööks vähendada teaduslikku ebakindlust ning aidata ebasoodsamasse olukorda asetatud kaebajat, kellelt eeldatakse olenemata kaitstava hüve kaalukusest veel lisaks ka ohtlikkuse tõendamist kõrgel tasemel.

Ometi on kohus mitmes lahendis pidanud põhjendatuks tõendamiskoormise ümberasetamist avalikule võimule. Üldjuhul on kohus olulise keskkonnamõjuga tegevuste puhul lähtunud tõendamiskoormise ümberasetamisest ning eeldanud isikute ohvriks olemist, kui isiku puutumust on kinnitanud keskkonnamõju hindamised või siseriiklikud kohtud või kui isik elab piirkonnas, kus on korduvalt mõõdetud piirväärtusi ületavaid heitekoguseid ning isiku ohvriks mitteolemine ei ole selge. Ohvriks mitteolemine võib olla ilmne, kui keskkonnariskid põhinevad üksnes üldistel teadmistel ning oletustel, s.o tegemist on spekulatiivsete riskidega.

Tavaliselt on kohus nõudnud tõendamist lähtuvalt „väljaspool mõistlikku kahtlust“ standardist. Samas tuleb kaebeõiguse olemasolu hindamisel keskkonnaasjades arvestada ka valdkonna peamise eripäraga, milleks on selgusetus, mis avaldub peamiselt teaduslikus ebakindluses. Üldjuhul ei tule ettevaatusprintsipi kohaselt paratamatu teadusliku ebakindluse tingimustes lähtuda mitte objektiivsete asjaolude täpsest hindamisest, vaid just mõistlikust kahtlusest. Kohtupraktikast lähtuvalt õigustavad ettevaatusprintsipi rakendamist siiski pigem küllaldased spetsiifilised teaduslikud uuringud.

Samuti näitas *Luginbühli* kaasus, et kohus on leidnud, et ettevaatusprintsibi rakendamist tingiva riski ulatuse ja tõenäosuse tõendamiseks ei piisa üldistest teooriatest ning keskkonnahäiringust tuleneva riski hindamiseks on vajalik konkreetsete kahjule viitavate uuringute läbiviimine. Arvan, et sellise ettevaatusprintsibi rakenduskünnis kohaldamine on õigustatud siis, kui tegemist on tervist mittemõjutava keskkonnamõjuga. Oluliselt kaalukama tervise kaitsehüve korral oleks põhjendatud keskkonnahäiringu ohtlikkuse tõendamise koormist kandva kaebaja olukorra lihtsustamiseks leebema mõistliku kahtluse piiridesse jääva standardi kohaldamine, eriti kui teadlaste vahel puudub küllaldane konsensus häiringu pikaajalise ning kaudse keskkonnamõju suhtes. Rangema tõendamisstandardi kohaldamine teaduse võimetuse tõttu näha piisavalt ette keskkonnamõjusid tundub autorile äärmiselt ebaõiglane.

Samas on kohus aksepteerinud, et „väljaspool mõistlikku kahtlust“ standard on täidetav piisavalt veenvatele, selgetele ja ühemõttelistele järeldustele jõudmisel või ümberlukkamatute eelduste olemasolul ning tunnistanud, et taoline lähenemine lubab teatud paindlikkust juhaks kui kohtul tuleb langetada otsuseid vähese informatsiooni ja ebakindluse olukorras. Paindlikkus on võimaldanud leida kohtul artikli 8 rikkumise ka olukordades, kus keskkonna kvaliteedinõuete rikkumine ei ole ilmselge ning keskkonnahäiringu tagajärjed ei ole selgelt piiritletavad, vaid on hinnangulised. Muuhulgas on kohus pidanud kaudsete tõendite kombinatsiooni piisavaks riive tuvastamiseks „väljaspool mõistlikku kahtlust“, ent kaudsete tõendite kombinatsioon peab olema tugev ja veenev häiringu intensiivsuse näitamiseks.

Article 8 of European Convention on Human Rights and Precautionary Principle-based Environmental Protection

Summary

It is the occurrence of the „private life“ and „home“ in the Article, that accounts for its deployment environmental cases.

Even in the absence of an explicit human right in relation to the environment, international judicial fora, such as the European Court of Human Rights, have increasingly recognised that environmental harms lead to human rights violations. Such recognition is not evidence of the evolution of a distinctive autonomous right to a healthy environment but quite simply an emerging understanding that environmental harms impact human rights, such as the right to respect for private and family life, health and even the right to life.

As a further dimension of physical integrity, the Court has found that environmental hazards such a noise, smells, and pollution raise *inter alia* issues of private life under Article 8 (1). The finding that severe environmental pollution can affect the physical well-being of a person and thus interfere with his private life has led to a clear widening in the scope of Article 8 to cover environmental human rights.

At the heart of the concept of private life is the notion of a private space into which no-one is entitled to enter. The environmental cases may be viewed from this perspective too insofar as the noise and smells generated by nearby factories, nightclubs, or airports not only involve physical harm but may also raise an aspect of the right to be left alone, to enjoy one's private space free from unwelcome interferences.

The various environmental cases have made this clear, establishing also the procedural requirement that the decision-making around the planning process must ensure adequate respect for the individual's right to respect for their home under Article 8. Cases concerning the pollution created by nearby factories were similarly found to raise

serious issues regarding the applicants' peaceful enjoyment of their home and private life, which were inadequately protected.

Many aspects of home would overlap with private life: the right to live one's life as one wishes, to adopt a particular lifestyle, may have implications for the kind of home one wants and the level of protection to which one's home is entitled.

The interference with respect for one's home may come in the first instance from private parties, but the state's responsibility will be engaged if it fails to address a continuing interference.

There are limits to the scope of protection offered by Article 8, however. The Court has noted the crucial element which must be present in determining whether, in the circumstances of a case, environmental pollution has adversely affected one of the rights safeguarded by paragraph 1 of Article 8 is the existence of a harmful effect on a person's private or family sphere and not simply the general deterioration of the environment.

A specific type of uncertainty exists in the case of violations that have not yet occurred and in which no actual harm has yet been caused.

Article 8 has been relied on in various cases involving environmental concern, yet it is not violated every time that environmental deterioration occurs: no right to nature preservation is as such included among the rights and freedoms guaranteed by the Convention. Thus, in order to fall within the scope of Article 8, complaints relating to environmental nuisances have to show:

- 1) that there was a direct and serious interference with the applicant's home, family or private life,
- 2) whether the adverse effects have attained a certain threshold of harm; whether pollution can be regarded as affecting adversely an applicant's Article 8 rights depends on the particular circumstances, such as the intensity and duration of the nuisance and

its physical or mental effects, as well as on the general environmental context and on the available evidence.

In *López Ostra vs. Spain* case the Court suggested that environmental pollution will not give rise to a claim unless it is “severe”, but that such pollution need not go so far as to “seriously” endanger human health. Earlier, however, the Court appears to rely on the Commission's conclusion that emissions from the plant exceeded “the permitted limit”, and it appears to have been influenced by the fact that the applicant and her family suffered the nuisance for three years. This suggests that relatively low levels of harm will give rise to an action under Article 8 only when they occur over a reasonably lengthy period of time, and not infrequently.

The nature of human rights litigation limits the opportunity to use it, as a vehicle for enhancing the quality of the environment. The collective aspect of the need for environmental protection makes it difficult to assert a claim under the Convention regarding interference with enjoyment of the environment. Protection of the environment through litigation under the Convention is limited by the individualist bias of this system of protection. *Kyrtatos* Case reaffirms that Article 8 does not protect the environment as such. Rather, there must be a direct effect on the rights of an *applicant* – not the environment that the applicant happens to enjoy – to successfully claim the protections of Article 8. The rules of legal standing to submit an application before the Commission also limit the environmental questions that can be brought to its attention.

The requirement of „victim“ implies that the violation of the Convention must have affected the applicant in some way. According to the Court's case law the word „victim“ in Article 34 refers to the person directly affected by the act or omission at issue. While the rights of the applicant must have been infringed in concrete terms, the Court has stated on numerous occasions that the existence of damage or injury is not relevant. That applicants who suffer injury are victims is undeniable; but there may be a violation of the Convention without it. The notion of "victim" has also been expanded by resorting to the concept of "potential" or "eventual" victim, enabling a person likely to fall under the legislation or the measures concerned to submit an application.

Kasutatud allikate loetelu

Kasutatud kirjandus

1. Berglund, B., Lindvall, T., Schwela, D. H. (toim). Guidelines for Community Noise. Geneva: World Health Organization 1999. – Arvutivõrgus: <http://www.who.int/docstore/peh/noise/guidelines2.html> (12.03.2013).
2. Birnie, P. W., Boyle, A. E. International law and the environment. 2 tr. Oxford: Oxford University Press 2002.
3. Bruce, D. Finding a Balance Over Precaution. – Journal on Agricultural and Environmental Ethics 2002/15, No 1.
4. Cross, F. B. Natural Resource Damage Valuation. – Vanderbilt Law Review 1989/42.
5. DeMerieux, M. Deriving Environmental Rights from the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. – Oxford Journal of Legal Studies 2001/21, No 3.
6. Desgagné, R. Integrating Environmental Values into the European Convention on Human Rights. – The American Journal of International Law 1995/89, No 2.
7. Dijk, P. V. jt (toim). Theory and practice of the European Convention on Human Rights. 4. tr. Antwerpen; Oxford: Intersentia 2006.
8. Doswald-Beck, L. The Meaning of the Right to Respect for Private Life under the European Convention on Human Rights – Human Rights Law Review 1983/4.
9. Dyke, B. V. Proposal to introduce the right to a healthy environment into the European Convention regime. – Virginia Environmental Law Journal 1994/13, No 3.
10. Ernits, M. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2011.
11. Fitzmaurice, M. The European Court of Human Rights, Environmental Damage and the Applicability of Article 8 of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms. – Environmental Law Review 2011/13, No 2.
12. Fitzmaurice, M., Marshall, J. The Human Right to a Clean Environment – Phantom or Reality? The European Court of Human Rights and English Courts

- Perspective on Balancing Rights in Environmental Cases. – *Nordic Journal of International Law* 2007/76.
13. Gerards, J., Senden, H. The structure of fundamental rights and the European Court of Human Rights. – *International Journal of Constitutional Law* 2009/7.
 14. Greer, S. *The European Convention on Human Rights. Achievements, Problems and Prospects.* Cambridge: Cambridge University Press 2006.
 15. Gustavson, G. *Juurdepäas õigusemõistmisele Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas.* Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2010. – Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/1054/G%20Gustavson_juurdepaas_oigusemoistmisele.pdf (29.02.2012).
 16. Harris, D. J. jt. *Law of the European Convention on Human Rights.* 2. tr. Oxford: Oxford University Press 2009.
 17. Jarvis, F., Sherlock, A. *The European Convention on Human Rights and the environment.* – *European Law Review. Human Rights Survey*, 1999.
 18. Kerikmäe, T. *Euroopa Inimõiguste Konventsiooni tõlgendamisest.* – *Juridica* 1994/4.
 19. Kõrreveski, K. *Heaolu ja elukvaliteedi mõõtmisest OECD näitajate põhjal.* – *Eesti Statistika Kvartalikirj* 2011/4.
 20. Lahti, T. *Keskkonnamüra hindamine ja müra leviku tõkestamine.* Tallinn: Ökokratt 2010.
 21. Lopman, E. *Keskkonnakahju mõiste ja keskkonnakahju heastamine.* Magistritöö. Tallinn/Tartu 2006. – Arvutivõrgus: <http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/644/lopmanb.pdf> (25.03.2013).
 22. Loucaides, L. G. *European Convention on Human Rights: Collected Essays.* Leiden; Boston: Nijhoff 2007.
 23. Lõhmus, U. (koost). *Inimõigused ja nende kaitse Euroopas.* Tartu: Sihtasutus Iuridicum 2003, lk 184.
 24. Madise, Ü. jt (toim). *Eesti Vabariigi põhiseadus.* Komm vlj. 3. vlj. Tallinn: Juura 2012.
 25. *Manual on Human Rights and the Environment. Principles emerging from the case-law of the European Court of Human Rights.* Council of Europe: Council of Europe Publishing 2012.

26. Maruste, R. Konstitutsionalism ja põhiõiguste ja –vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004.
27. Mis on keskkonnamüra ja kuidas seda ohjata? Maailma Terviseorganisatsiooni olmemüra juhendi alusel. – Arvutivõrgus: http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=1092054/Mura-netti_1_2.pdf (10.03.2013).
28. Murphy, T., Cuinn, G. O. Works in Progress: New Technologies and the European Court of Human Rights. – Human Rights Law Review 2010/10, No 4.
29. O’Riordan, T., Cameron, J. (toim). Interpreting the Precautionary Principle. London: Cameron and May 1994.
30. Oisalu, S. jt. Lõhnaained – põllumajandusest ja tööstusest. Tallinn: Balti Keskkonnafoorum 2007.
31. Praduroux, S. The European Convention on Human Rights and Environmental Nuisances. – European Review of Private Law 2008/2.
32. Primack, R. P., Kuresoo, R., Sammul, M. Sissejuhatus looduskaitsebioloogiasse. Tartu: Eesti Loodusfoto 2008.
33. Raffensperger, C., Tickner, J. A. (toim). Protecting public health and the environment: implementing the precautionary principle. Washington, Covelo: Island Press 1999.
34. Reid, K. A Practitioner’s Guide to the European Convention on Human Rights. 4 tr. London: Thomson/Sweet & Maxwell 2012.
35. Relve, K. Füüsiliste isikute subjektiivne avalik õigus ja põhjendatud huvi keskkonnaasjades. – Juridica 2004/1.
36. Sadeleer, N. Enforcing EUCHR Principles and Fundamental Rights in Environmental Cases. – Nordic Journal of International Law 2012/81.
37. Sands, P. Principles of International Environmental Law. 2 tr. Cambridge: Cambridge University Press 2003.
38. Shelton, D. The Boundaries of Human Rights Jurisdiction in Europe. – Duke Journal of Comparative and International Law 2003/13, No 1.
39. Shelton, D. The Participation of Nongovernmental Organizations in International Judicial Proceedings. – The American Journal of International Law 1994/88, No 4.
40. Thienel, T. The Burden and Standard of Proof in the European Court of Human Rights. – German Yearbook of International Law 2007/50.

41. Thornton, J., Tromans, S. Human Rights and environmental wrongs. Incorporating the European Convention on Human Rights: some thoughts on the consequences for the UK Environmental Law. – Journal of Environmental Law 1999/11, No 1.
42. Treves, T jt (toim). Civil Society, International Courts and Compliance Bodies. The Hague: T.M.C. Asser Press 2005.
43. Veinla, H. Ettevaatusprintsiiip keskkonnaalaste õiguste kontekstis. – Juridica 2002/6.
44. Veinla, H. Ettevaatusprintsiiip keskkonnaõiguses. Doktoritöö. Tartu 2004. – Arvutivõrgus:
<http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/1079/Veinlapdf?sequence=5> (10.04.2013).
45. Veinla, H. Inimõigused ja ettevaatusprintsiiibil põhinev keskkonnakaitse. – Juridica 2003/9.
46. Veinla, H. Keskkonnaõigus. Tallinn: Juura 2005.
47. Veinla, H. Keskkonnaõiguse mõisteaparaadi ümberkujundamine. – Õiguskeel 2011/11.
48. White, R. C. A., Boussiakou, I. Separate opinions in the European Court of Human Rights. – Human Rights Law Review 2009/9.
49. Wildhaber, L. jt. Euroopa inimõiguste konventsioon ja eraelu kaitse. Uuemad arengusuunad. – Juridica 2007/1.
50. Wood, A. W. How dangerous are mobile phones, transmission masts, and electricity pylons? – Archives of Disease in Childhood 2006/91.

Kasutatud normatiivmaterjal

51. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.

Kasutatud kohtupraktika

Euroopa Inimõiguste Kohtu ja Euroopa Inimõiguste Komisjoni lahendid

52. EIKom 13.05.1976, 7407/76, *X vs. Saksamaa Liitvabariik*.
53. EIKo 25.04.1978, 5856/72, *Tyrer vs. Ühendkuningriik*.

54. EIKo 06.09.1978, 5029/71, *Klass jt vs. Saksamaa*.
55. EIKo 13.06.1979, 6833/74, *Marckx vs. Belgia*.
56. EIKom 15.07.1980, 7889/77, *Arrondelle vs. Ühendkuningriik*.
57. EIKom 03.10.1983, 9278/81, *G vs. Norra*.
58. EIKo 26.03.1985, 8978/80, *X ja Y vs. Holland*.
59. EIKo 28.05.1985, 9214/80; 9473/81; 9474/81, *Abdulaziz, Cabales ja Balkandali vs. Ühendkuningriik*.
60. EIKo 24.11.1986, 9063/80, *Gillow vs. Ühendkuningriik*.
61. EIKo 08.07.1987, 9840/82, *B vs. Ühendkuningriik*.
62. EIKom 11.10.1988, 12474/86, *Kanthak vs. Saksamaa Liitvabariik*.
63. EIKom 18.01.1989, 12816/87, *Vearncombe jt vs. Saksamaa Liitvabariik*.
64. EIKom 19.01.1989, 9310/81, *Powell ja Rayner vs. Ühendkuningriik*.
65. EIKom 17.05.1990, 13728/88, *S vs. Prantsusmaa*.
66. EIKo 16.12.1992, 13710/88, *Niemietz vs. Saksamaa*.
67. EIKo 25.11.1994, 18131/91, *Stjerna vs. Soome*.
68. EIKo 09.12.1994, 16798/90, *López Ostra vs. Hispaania*.
69. EIKom 04.12.1995, 28204/95, *Tauira jt vs. Prantsusmaa*.
70. EIKo 25.09.1996, 20348/92, *Buckley vs. the Ühendkuningriik*.
71. EIKo 22.10.1996, 22083/93; 22095/93, *Stubbings jt vs. Ühendkuningriik*.
72. EIKo 19.02.1998, 14967/89, *Guerra jt vs. Itaalia*.
73. EIKo 09.06.1998, 23413/94, *L.C.B. vs. Ühendkuningriik*.
74. EIKom 01.07.1998, 38387/97, *Khatun jt vs. Ühendkuningriik*.
75. EIKo 02.09.1998, 22495/93, *Yasa vs. Türgi*.
76. EIKo 29.06.1999, 29121/95, *Asselbourg jt ja Greenpeace Association Luxembourg vs. Luksemburg*.
77. EIKo 04.05.2000, 28341/95, *Rotaru vs. Rumeenia*.
78. EIKo 27.06.2000, 22277/93, *Ilhan vs. Türgi*.
79. EIKo 16.04.2002, 37971/97, *Société Colas Est jt vs. Prantsusmaa*.
80. EIKo 29.04.2002, 2346/02, *Pretty vs. Ühendkuningriik*.
81. EIKo 22.05.2003, 41666/98, *Kyrtatos vs. Kreeka*.
82. EIKo 08.07.2003, 36022/97, *Hatton vs. Ühendkuningriik*.
83. EIKo 31.07.2003, 16219/90, *Demades vs. Türgi*.
84. EIKo 20.01.2004, 39561/98, *Ashworth jt vs. Ühendkuningriik*.
85. EIKo 27.04.2004, 62543/00, *Gorraiz Lizarraga jt vs. Hispaania*.

86. EIKo 09.11.2004, 31888/03, *Ward vs. Ühendkuningriik.*
87. EIKo 10.11.2004, 46117/99, *Taskin jt vs. Türgi.*
88. EIKo 16.11.2004, 4143/02, *Moreno Gomez vs. Hispaania.*
89. EIKo 18.11.2004, 58255/00, *Prokopovich vs. Venemaa.*
90. EIKo 28.04.2005, 41604/98, *Buck vs. Saksamaa.*
91. EIKo 09.06.2005, 55723/00, *Fadeyeva vs. Venemaa.*
92. EIKo 19.10.2005, 32555/96, *Roche vs. Ühendkuningriik.*
93. EIKo 17.01.2006, 42756/02, *Luginbühl vs. Šveits.*
94. EIKo 07.03.2006, 6339/05, *Evans vs. Ühendkuningriik.*
95. EIKo 21.09.2006, 73604/01, *Monnat vs. Šveits.*
96. EIKo 02.11.2006, 59909/00, *Giacomelli vs. Itaalia.*
97. EIKo 05.06.2007, 17381/02, *Lemke vs. Türgi.*
98. EIKo 05.07.2007, 67021/01, *Tatar vs. Rumeenia.*
99. EIKo 16.10.2007, 74336/01, *Wieser ja Bicos Beteiligungen GmbH vs. Austria.*
100. EIKo 26.02.2008, 37664/04, *Fägerskiöld vs. Rootsi.*
101. EIKo 18.03.2008, 62101/00, *Furlepa vs. Poola.*
102. EIKo 29.04.2008, 6817/04, *Walkuska vs. Poola.*
103. EIKo 01.07.2008, 71146/01, *Borysiewicz vs. Poola.*
104. EIKo 07.04.2009, 6586/03, *Branduse vs. Rumeenia.*
105. EIKo 21.07.2009, 12605/03, *Leon ja Agnieszka Kania vs. Poola.*
106. EIKo 29.09.2009, 18324/04, *Galev vs. Bulgaaria.*
107. EIKo 30.03.2010, 19234/04, *Bacila vs. Rumeenia.*
108. EIKo 20.05.2010, 61260/08, *Oluic vs. Horvaatia.*
109. EIKo 25.11.2010, 21475/04; 43449/02, *Mileva jt vs. Bulgaaria.*
110. EIKo 02.12.2010, 12853/03, *Ivan Atanasov vs. Bulgaaria.*
111. EIKo 10.02.2011, 30499/03, *Dubetska vs. Ukraina.*
112. EIKo 15.02.2011, 56716/09, *Harju vs. Soome.*
113. EIKo 28.06.2011, 38197/03, *Marchis jt vs. Rumeenia.*
114. EIKo 21.07.2011, 38182/03, *Grimkovskaya vs. Ukraina.*
115. EIKo 04.10.2011, 7153/07, *Orlikowscy vs. Poola.*
116. EIKo 22.11.2011, 24202/10, *Zammit Maempel vs. Malta.*
117. EIKo 08.04.2012, 1387/04, *Yershova vs. Venemaa.*
118. EIKo 13.12.2012, 3675/04; 23264/04, *Flamenbaum jt vs. Prantsusmaa.*

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Ingrid Kirsipuu, 15.01.1988,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse Euroopa konventsiooni artikkel 8 ja ettevaatusprintsipiil põhinev keskkonnakaitse,“ mille juhendaja on *dr iur* Hannes Veinla,
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 06.05.2012